

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Кафедра публічного адміністрування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри

І.А.Семенець-Орлова

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

**«ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ
ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ»**

Виконав: студент групи
С-8-21-Б1ПУА(4.0з)
спеціальності 281 «Публічне управління
та адміністрування»
Довгалюк Ростислав Володимирович
Керівник: к.держ.упр., Телендій А.А.

Київ 2025

АНОТАЦІЯ

Довгалиук Ростислав Володимирович. «Політика держави щодо соціальної підтримки ветеранів війни».

Кваліфікаційна робота на здобуття рівня вищої освіти «бакалавр» із спеціальності «Публічне управління та адміністрування» - Міжрегіональна Академія управління персоналом – Київ. 2025

У кваліфікаційній роботі визначено теоретичні основи формування державної політики у сфері соціальної підтримки ветеранів війни. Проаналізовано досвід реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні та світі. Розкрито напрями вдосконалення державної політики щодо соціальної підтримки ветеранів війни.

Ключові слова: державна політика, соціальна справедливість, реінтеграція ветеранів, соціальна підтримка, соціальний добробут.

SUMMARY

Dovhaliuk Rostyslav. "State policy on social support for war veterans".

Thesis for obtaining the level of higher education "Bachelor" in "Public Administration" - Interregional Academy of Personnel Management - Kyiv. 2025

The thesis defines the theoretical basis for the formation of state policy in the field of social support for war veterans. The experience of implementing the state policy of social support for war veterans in Ukraine and the world is analysed. The directions of improvement of the state policy on social support for war veterans are revealed.

Key words: public policy, social justice, reintegration of veterans, social support, social welfare.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ.....	7
1.1. Теоретичні підходи до розбудови держави соціального добробуту в контексті забезпечення соціальної справедливості.....	7
1.2. Основи концептуального розуміння реінтеграції ветеранів війни як елементу системи соціальної підтримки	13
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	31
2.1. Особливості національної законодавчої бази у сфері соціальної підтримки ветеранів війни	31
2.2. Практики реалізації державної політики щодо соціальної підтримки ветеранів війни у США та Канаді.....	45
Висновки до другого розділу	52
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	54
3.1. Оцінка сучасних викликів у реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні.....	54
3.2. Розробка пріоритетних напрямів вдосконалення політики підтримки ветеранів війни	59
Висновки до третього розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Політика держави щодо соціальної підтримки ветеранів війни посідає важливе місце в системі національної безпеки, розвитку людського потенціалу та зміцнення соціальної згуртованості в умовах повоєнної відбудови. Ветерани війни є не лише носіями унікального досвіду, але й активними учасниками суспільних процесів, тому забезпечення їхньої успішної реінтеграції у цивільне життя потребує комплексних, цілеспрямованих заходів, які враховують сучасні виклики і тенденції розвитку державної політики. Державна підтримка ветеранів у сучасних умовах охоплює питання медичної реабілітації, психологічної допомоги, працевлаштування, професійної адаптації та соціальної інтеграції, що має реалізовуватися через цілісні програми з орієнтацією на індивідуальні потреби кожного ветерана.

Успішність політики у сфері соціальної підтримки ветеранів визначається не лише законодавчими актами та офіційними програмами, а й практичною реалізацією заходів на рівні державних і місцевих органів влади, залученням громадських і ветеранських організацій, використанням досвіду міжнародної спільноти. Особливого значення набуває розробка ефективних моделей реабілітації, інформаційного супроводу та залучення ветеранів до економічного і суспільного життя, що сприяє не лише їх особистій самореалізації, а й стабільності та розвитку держави в цілому.

Вагомий внесок у розробку теоретичних засад соціальної підтримки ветеранів війни здійснили такі вчені, як М. Базаєва, В. Васьків, О. Гавловський, І. Голубовська, Т. Захаріна, Ю. Кіріллова, В. Лєсков, В. Романченко, Ю. Сачук, С. Слухай, Т. Титаренко, Л. Яценко та інші. Однак питання реальної ефективності заходів із соціальної підтримки ветеранів залишається відкритим, оскільки брак скоординованості між різними інституціями, недосконалість механізмів доступу до послуг та недостатня орієнтація на індивідуальні потреби ветеранів потребують подальшого

поглибленого аналізу та вироблення нових підходів, здатних забезпечити сталу інтеграцію захисників України у суспільне життя.

Об'єктом дослідження є процес реалізації державної політики у сфері соціальної підтримки ветеранів війни.

Предметом дослідження є політика держави щодо соціальної підтримки ветеранів війни.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування основ формування державної політики у сфері соціальної підтримки ветеранів війни, а також розробка пріоритетних напрямів вдосконалення політики підтримки ветеранів війни.

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

- визначити теоретичні підходи до розбудови держави соціального добробуту в контексті забезпечення соціальної справедливості;
- вивчити основи концептуального розуміння реінтеграції ветеранів війни як елементу системи соціальної підтримки;
- дослідити особливості національної законодавчої бази у сфері соціальної підтримки ветеранів війни;
- розглянути практики реалізації державної політики щодо соціальної підтримки ветеранів війни у США та Канаді;
- оцінити сучасні виклики у реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні;
- розробити пріоритетні напрями вдосконалення політики підтримки ветеранів війни.

Методологія дослідження базувалася на використанні комплексного підходу, що поєднував аналіз наукової літератури, нормативно-правових актів та стратегічних документів у сфері соціальної підтримки ветеранів війни; структурно-функціональний підхід для оцінки сучасних викликів реалізації державної політики в Україні; порівняльно-аналітичний метод для вивчення практик соціальної підтримки ветеранів у США та Канаді, а також елементи

прогностичного аналізу при розробці пріоритетних напрямів удосконалення політики в контексті післявоєнного розвитку та реінтеграції ветеранів.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні пріоритетних напрямів вдосконалення політики підтримки ветеранів війни, що охоплюють оновлення законодавства, інтеграцію медичної, психологічної та соціальної реабілітації, розвиток професійної адаптації та інформаційної підтримки, а також розробку спеціальних програм для родин загиблих і поранених захисників.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для удосконалення державної політики соціальної підтримки ветеранів війни, оптимізації законодавчої бази з урахуванням сучасних потреб ветеранів, розробки комплексних програм реабілітації, професійної перепідготовки та працевлаштування, а також для створення ефективних механізмів інформаційного супроводу і підтримки родин загиблих захисників, що сприятиме підвищенню рівня соціальної інтеграції ветеранів та зміцненню суспільної згуртованості у період післявоєнного відновлення України.

Структура дослідження включає вступ, три основні розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 76 сторінок, а бібліографічний список містить 73 джерела.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

1.1. Теоретичні підходи до розбудови держави соціального добробуту в контексті забезпечення соціальної справедливості

Модель держави соціального добробуту орієнтована на формування системи, яка гарантує високий рівень життя всім громадянам шляхом організації широкого спектру соціальних послуг і забезпечення необхідних гарантій. Її основною ціллю є створення передумов для повного доступу кожного члена суспільства до базових життєвих потреб, зокрема в галузях соціального захисту, охорони здоров'я, освіти й житлового забезпечення, що водночас сприяє зміцненню принципів соціальної справедливості та забезпеченню рівних можливостей для всіх.

В теоретичному вимірі ідея держави соціального добробуту базується на сукупності ключових концептів, серед яких виділяються:

- забезпечення соціальної справедливості, що передбачає рівноправне надання громадянам ресурсів для задоволення основних потреб;
- підтримання економічної стабільності, яка виражається у збереженні балансу економічних процесів задля забезпечення стійкості системи соціального забезпечення;
- утвердження політичної відповідальності, згідно з якою державні органи несуть безпосередню відповідальність за гарантування добробуту населення;
- солідарність, яка проявляється в підтримці вразливих категорій через мережу соціальних виплат і послуг;
- дотримання принципу субсидіарності, що визначає розподіл відповідальності між центральною владою та місцевими громадами для ефективнішого вирішення соціальних проблем на різних рівнях [16].

У такому контексті держава соціального добробуту покликана забезпечити сталість соціального розвитку, сприяти побудові суспільної єдності та гармонії, що є необхідними умовами для стабільного функціонування суспільства. Одним із фундаментальних понять концепції держави соціального добробуту є соціальна справедливість, що знаходить глибоке осмислення у працях А. Сена, зокрема у монографії “Development as Freedom” [59]. У своєму дослідженні вчений підкреслює, що створення умов для рівного доступу громадян до ресурсів і можливостей є визначальним чинником справедливості незалежно від соціального статусу, етнічної належності чи матеріального становища. Автор наголошує на важливості не лише подолання існуючих соціальних нерівностей, а й упередження їх виникнення шляхом руйнування системних бар’єрів та механізмів дискримінації [59].

Розглядаючи проблему рівних можливостей, А. Сен акцентує увагу на тому, що соціальна справедливість має охоплювати не тільки задоволення базових потреб, а й створення простору для розвитку індивідуального потенціалу особистості. У цьому аспекті він розглядає доступ до освіти, охорони здоров’я, житла та можливості для особистісної самореалізації як ключові компоненти розвитку активної участі кожного члена суспільства у соціальному житті. Подальший розвиток ідей А. Сена полягає у висновку, що соціальна справедливість повинна забезпечувати ширший спектр можливостей, дозволяючи кожній людині вільно обирати свій життєвий шлях, брати участь у суспільному розвитку та відчувати себе повноцінним його членом. Такий підхід передбачає цілеспрямовану ліквідацію бар’єрів, які виникають через соціальні чи економічні диспропорції.

У своїй концепції А. Сен виокремлює соціальну справедливість як необхідну умову для досягнення реальної свободи та сталого розвитку суспільства. Він зазначає, що лише в умовах усунення дискримінації та соціальних нерівностей люди отримують можливість повною мірою

реалізувати власний потенціал і зробити внесок у розвиток суспільних процесів [59].

Соціальна справедливість розглядається не лише як теоретична конструкція, а й як фундаментальна цінність, на якій має базуватися ефективна система державного управління і формування державної політики. Її роль полягає у забезпеченні таких умов, за яких кожен громадянин отримує рівні можливості для особистісного розвитку, самореалізації та розкриття власного потенціалу, що, у свою чергу, сприяє утвердженню справедливого, збалансованого та результативного суспільного устрою. Рівний доступ до ресурсів і суспільних послуг виступає запорукою зростання людського капіталу, що прямо впливає на зміцнення держави загалом.

Упровадження принципів соціальної справедливості у практику державного управління передбачає системну роботу зі зменшення соціальних нерівностей і цілеспрямовану підтримку найбільш уразливих верств населення. Одним із ключових механізмів досягнення таких цілей є розробка і впровадження програм соціального захисту, які стають важливими інструментами реалізації політики соціальної справедливості. Вони передбачають комплекс заходів, спрямованих на забезпечення мінімального рівня життя, скорочення розривів між різними соціальними групами та сприяння рівній участі всіх громадян у суспільному житті.

Програми соціального захисту, як інтегральний компонент державної політики, охоплюють такі напрямки:

- надання допомоги малозабезпеченим сім'ям, що дозволяє зменшити ризик бідності;
- підтримку осіб з інвалідністю, забезпечуючи їхню соціальну інтеграцію;
- програми зайнятості, що сприяють економічній самостійності громадян;
- забезпечення доступу до медичних послуг і системи охорони здоров'я;

– сприяння у здобутті освіти як одного із чинників довгострокового розвитку особистості [32].

Соціальні програми, будучи дієвими інструментами реалізації державної політики, відіграють вирішальну роль у зміцненні принципу солідарності в суспільстві, підвищенні якості життя громадян і створенні основ для стійкого соціального розвитку держави. Важливим аспектом їхньої реалізації є забезпечення безперешкодного доступу до базових послуг і ресурсів для всіх груп населення, що, у свою чергу, сприяє зменшенню рівня вразливості громадян у соціальній системі.

Особливе значення у цьому контексті має підтримка тих осіб, які опинилися у скрутних життєвих обставинах, таких як втрата роботи, наявність хронічних захворювань, інвалідність або відсутність житла. Надання матеріальної допомоги, організація доступу до медичних послуг, реалізація консультаційних програм і соціального супроводу є тими практичними заходами, які дозволяють стабілізувати життєві умови осіб із підвищеним ризиком соціальної маргіналізації та водночас сприяти їхній соціальній адаптації та інтеграції у суспільне життя.

Принцип солідарності виступає базовою основою моделі держави соціального добробуту, оскільки втілює ідею взаємної відповідальності та підтримки серед членів суспільства. Його сутність полягає у визнанні того факту, що ефективність і гармонійність суспільного розвитку досягаються тоді, коли кожен індивід відчуває моральний і громадянський обов'язок піклуватися про добробут інших, особливо про тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах [30]. Саме солідарність стає рушієм створення різноманітних соціальних програм і ініціатив, орієнтованих на підтримку вразливих категорій населення, таких як люди з інвалідністю, безробітні, особи літнього віку та малозабезпечені сім'ї.

Завдяки принципу солідарності держава розбудовує комплекс механізмів соціального захисту, які забезпечують не лише справедливий перерозподіл ресурсів, а й надання кожній людині базових умов для гідного

існування. У цьому контексті соціальна політика спрямована на зміцнення суспільної згуртованості, що виступає важливою умовою інтеграції різних соціальних груп та формування відчуття єдності й взаємної підтримки в умовах множинності інтересів та потреб. Важливі ідеї щодо ролі солідарності в організації суспільного життя висвітлено у праці Амітая Еціоні “The Spirit of Community: Rights, Responsibilities and the Communitarian Agenda”, де автор визначає солідарність як один із визначальних чинників побудови справедливого й гармонійного суспільного устрою [56]. У своєму дослідженні Еціоні наголошує на тому, що досягнення загального благополуччя є можливим лише за умови розвитку активної взаємодії та взаємопідтримки між різними соціальними групами й окремими індивідами.

Розглядаючи солідарність не тільки як моральний імператив, а й як практичну дію, можна стверджувати, що її прояв вимагає не обмежуватися співчуттям, а переходити до конкретних заходів. Серед таких заходів слід виокремити надання фінансової підтримки, забезпечення доступу до базових соціальних послуг, активне залучення громадян до реалізації програм допомоги особам, які опинилися у складних обставинах, що дозволяє наблизити реальні механізми соціальної підтримки до потреб конкретних осіб.

Принцип солідарності сприяє поглибленню взаємодії між різними соціальними групами, активізуючи розвиток співпраці, що своєю чергою зміцнює соціальні зв'язки та створює надійну основу для сталого суспільного розвитку. Таке поглиблення довіри й взаємної підтримки виступає ключовим чинником ефективності соціальної політики в умовах сучасних економічних і соціальних викликів. Варто наголосити, що солідарність виконує подвійну функцію: вона не тільки забезпечує підтримку окремих осіб у складних життєвих ситуаціях, а й сприяє загальному зміцненню суспільної взаємодії, що є визначальним чинником досягнення суспільної стійкості, гармонії та тривалого соціального розвитку.

Україна, як і чимало інших держав світу, усвідомлює пріоритетне значення побудови моделі держави соціального добробуту, орієнтованої на

гарантування базових прав і свобод своїх громадян. Відповідна концепція закріплена у Конституції України, яка виступає основним законом держави і визначає не лише обсяг прав людини і громадянина, а й окреслює обов'язки держави щодо забезпечення їхньої реалізації [17]. Конституційні положення фіксують розуміння України як соціальної держави, що гарантує права людини і громадянина, створює умови для гідного життя, доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, матеріального та екологічного забезпечення, що уособлює загальні принципи моделі суспільного добробуту [17].

Відповідно до цього бачення, соціальна політика України спрямована на підтримку найбільш вразливих верств населення, серед яких діти, особи літнього віку, люди з інвалідністю, безробітні та інші соціально незахищені категорії. Задля реалізації поставлених завдань держава впроваджує комплекс програм соціального захисту, метою яких є розширення доступу до ключових суспільних благ — житла, якісного медичного обслуговування, освіти та можливостей працевлаштування, що має на меті не лише покращення рівня життя громадян, а й системне зниження соціальних диспропорцій.

Однією з важливих складових процесу розбудови соціальної держави є активна взаємодія України з міжнародними організаціями, яка дозволяє переймати кращі міжнародні практики у сфері соціального захисту. Співпраця з такими структурами сприяє не тільки удосконаленню національної системи гарантій та послуг, а й зміцнює міжнародні відносини та поглиблює інтеграцію України у глобальне співтовариство, розширюючи простір для реалізації соціальної політики на засадах сучасних підходів.

Загалом, як положення Конституції України, так і практична реалізація соціальної політики в країні, базуються на принципах соціальної справедливості, солідарності та рівних можливостей, що формують підґрунтя для забезпечення гідного рівня життя кожного громадянина. Така орієнтація дозволяє не лише гарантувати соціальну стабільність і злагоду в суспільстві, а

й забезпечити поступовий і сталий розвиток держави на засадах соціального добробуту.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розбудова держави соціального добробуту є складним і багатогранним процесом, що базується на глибоких теоретичних засадах соціальної справедливості, солідарності та рівних можливостей. Відповідно до сучасних підходів, ефективна соціальна політика передбачає не лише гарантування базових прав і потреб громадян, а й створення умов для їхнього всебічного розвитку та соціальної інтеграції. Україна, закріпивши у Конституції основоположні принципи соціальної держави, прагне до реалізації цієї моделі через впровадження програм соціального захисту, підтримку вразливих груп та активну співпрацю з міжнародною спільнотою. У контексті забезпечення гідного рівня життя громадян та формування стійкого й гармонійного суспільства такі підходи стають важливими орієнтирами державної політики.

1.2. Основи концептуального розуміння реінтеграції ветеранів війни як елементу системи соціальної підтримки

Реінтеграція ветеранів війни є складним багатокомпонентним процесом, який передбачає охоплення психологічного, соціального та економічного вимірів людського життя. Теоретичні основи реінтеграції базуються на визнанні вирішального значення цих чинників для забезпечення успішної адаптації ветеранів до умов мирного суспільства. Особливу увагу в межах цих підходів приділено необхідності психологічної підтримки, сприянню соціальній інклюзії та гарантуванню економічної стабільності, що є основними передумовами для повноцінної інтеграції колишніх військовослужбовців у цивільне середовище.

Історичне становлення поняття реінтеграції ветеранів сягає періоду після Першої світової війни, коли масштабне повернення солдатів із фронту актуалізувало проблему їхньої адаптації до мирного життя. Ветерани, які

зазнали тяжких випробувань на полі бою, стикалися із суттєвими труднощами у соціальному та економічному середовищі, що поставило на порядок денний потребу у розробці перших систем організованої підтримки. Відтоді реінтеграція ветеранів війни була визнана як соціально значуща проблема, актуальність якої лише посилювалася в умовах подальших збройних конфліктів.

Поняття “reintegration” набуло формалізованого використання у США після Першої світової війни, зокрема у роботі Едварда Т. Фитча “The Rehabilitation of the Disabled Soldier”, опублікованій у 1919 році [64]. У Великій Британії аналогічне розуміння закріплюється у звіті “The Ex-Service Man” 1921 року, де акцентувалася увага на проблемах ветеранів і пропонувалися конкретні заходи з їхньої підтримки [6]. Таким чином, уже на початку ХХ століття реінтеграція ветеранів почала розглядатися як об’єкт системної політики, орієнтованої на зменшення соціальних наслідків військового досвіду.

У подальшому розвиток підходів до реінтеграції зазнавав змін відповідно до трансформації соціальних реалій та потреб ветеранів. Після Другої світової війни основну увагу було зосереджено на медичній реабілітації та професійній перепідготовці ветеранів, що мало сприяти їхньому швидкому поверненню до цивільного життя. Проте конфлікти у В’єтнамі та Афганістані висунули на перший план нові виклики, зокрема проблему посттравматичного стресового розладу, що обумовило розширення змісту процесу реінтеграції за рахунок впровадження психологічної допомоги як невід’ємного елементу підтримки ветеранів.

На сучасному етапі концептуальне розуміння реінтеграції характеризується набагато більшою комплексністю, охоплюючи не лише медичну чи психологічну реабілітацію, а й питання соціального, економічного та освітнього характеру. Визнання багатовимірності потреб ветеранів війни зумовлює необхідність створення умов для їхнього працевлаштування, забезпечення доступу до якісної освіти, стимулювання соціальної інтеграції та

надання стабільної економічної підтримки. Таким чином, термін “реінтеграція ветеранів” нині охоплює всебічний процес, спрямований на полегшення переходу від військового служіння до повноцінного життя в мирному суспільстві, з урахуванням різнопланових потреб і викликів, з якими стикаються ветерани після завершення служби.

Процес реінтеграції ветеранів війни є надзвичайно складним і багатовимірним явищем, що охоплює відновлення соціальних, психологічних та економічних аспектів життя особи. Аналіз наукових джерел засвідчує, що термін “реінтеграція” (*reintegratio*) інтерпретується досить варіативно: як “возз’єднання” [34], “поновлення” [3], “відтворення або повторне формування втрачених функцій для забезпечення подальшої діяльності” [29], а також як “процес повернення людини до особистих та організаційних ролей після повернення” [54] або “повернення особи до суспільства в статусі активного та самостійного члена соціуму, що передбачає відновлення соціальних зв’язків і досягнення належного рівня емоційної рівноваги” [41]. Окрім того, у деяких визначеннях підкреслюється аспект “відновлення вікових, гендерних і культурно відповідних ролей у родині, громаді та на робочому місці” [55]. Попри наявність численних тлумачень, єдиного усталеного визначення цього поняття поки що не існує, хоча термін активно використовується також у нормативно-правових документах України.

Слід зазначити, що поняття реінтеграції нерідко ототожнюють із ресоціалізацією, однак ці категорії мають суттєві розбіжності за змістом і сферою застосування. Ресоціалізація стосується переважно осіб, які порушили закон, зокрема ув’язнених і засуджених, і передбачає повторне засвоєння суспільних норм і правил, необхідних для повернення до соціального життя. У цьому випадку префікс “re” наголошує на повторному процесі соціалізації. Натомість реінтеграція ветеранів війни означає відновлення їхньої цілісності та включеності до суспільства через повернення до активної громадської діяльності та досягнення внутрішньої гармонії, що засвідчує інше концептуальне наповнення цього терміна.

Реінтеграція ветеранів війни здійснюється через реалізацію цілісних програм і заходів, орієнтованих на підтримку у соціальній, психологічній та економічній сферах. Реалізація цих заходів є результатом взаємодії державних інституцій, неурядових організацій і приватного сектору, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до полегшення процесу адаптації ветеранів до умов мирного життя [44]. У багатьох країнах розроблені державні програми підтримки ветеранів, спрямовані на інтеграцію їх у цивільне суспільство через надання широкого спектра послуг. Дані програми охоплюють фінансову допомогу, медичне обслуговування, освітні можливості та програми професійної перепідготовки, що сприяють опануванню нових навичок та успішному включенню у ринок праці. Значну увагу приділяють і психологічній підтримці ветеранів, оскільки подолання посттравматичних станів і відновлення емоційної рівноваги є важливою передумовою успішної реінтеграції.

Важливу роль у процесі реінтеграції відіграють також неурядові організації, які доповнюють державні заходи, зосереджуючи свої зусилля на таких напрямках, як психологічна допомога, сприяння у працевлаштуванні, забезпечення тимчасовим житлом і надання соціальної підтримки. Завдяки цьому вони забезпечують вузькоспеціалізовану допомогу, що підвищує ефективність загальної системи реінтеграційних заходів.

До участі у процесі реінтеграції дедалі активніше долучаються і приватні компанії, які ініціюють програми працевлаштування для ветеранів, організовують освітні курси, тренінги, менторські програми, спрямовані на розвиток професійних навичок і підтримку особистісного зростання [37]. Завдяки такому комплексному підходу, що об'єднує державні ресурси, діяльність громадського сектору та ініціативи приватних компаній, створюється потужна система підтримки ветеранів, яка сприяє їхньому успішному поверненню до повноцінного мирного життя.

Реінтеграція ветеранів війни у мирне життя розглядається як процес, спрямований не лише на фізичне та психічне відновлення, а й на повноцінне

включення ветеранів у суспільне середовище. Комплексний підхід до реінтеграції охоплює широкий спектр підтримки, який включає надання медичних послуг, психологічної допомоги, створення можливостей для здобуття освіти та працевлаштування. Важливою складовою соціальної реабілітації є відновлення соціальних зв'язків та інтеграція ветеранів у громаду, що сприяє подоланню бар'єрів адаптації та формуванню нових соціальних контактів.

Аналіз наукових досліджень, проведених як українськими, так і зарубіжними вченими, свідчить про необхідність системного підходу до процесу реінтеграції. В українській науковій спільноті пріоритетними напрямками досліджень є питання соціального захисту, правового супроводу та специфічних соціально-психологічних потреб ветеранів. Натомість західні дослідники, зокрема зі США та країн Європейського Союзу, акцентують увагу на проблемах подолання посттравматичних розладів, розвитку соціального партнерства та залученні бізнесу до реалізації програм підтримки ветеранів війни.

У підсумку, теоретичні засади реінтеграції ветеранів базуються на ідеї комплексної соціальної підтримки, яка повинна враховувати індивідуальні особливості та потреби кожного ветерана. Такий підхід розглядає ветеранів не тільки як осіб, що потребують допомоги, а й як активних членів суспільства, здатних здійснювати внесок у його розвиток за умови належного забезпечення інструментами успішної адаптації.

Відповідно до сучасного концептуального підходу, успішна реінтеграція ветеранів війни передбачає не лише доступ до матеріальних ресурсів та соціальних послуг, а й системну психологічну підтримку, включаючи програми психологічної реабілітації, консультування та заходи із зміцнення психоемоційної стійкості [60]. Забезпечення такої багаторівневої підтримки розглядається як необхідна умова для повноцінного включення ветеранів у цивільне життя. Підтвердженням важливості комплексного підходу до реінтеграції слугують результати дослідження Дж. Сміта, у якому автор

акцентує увагу на значенні соціальної реабілітації ветеранів війни як чинника їхньої успішної адаптації та впливу на загальний рівень соціального добробуту [60]. Дослідження підкреслює, що реінтеграція має бути спрямована не лише на задоволення базових потреб, але й на створення умов для розвитку особистісного потенціалу ветеранів у мирному середовищі.

Як видно з наведених даних (рис. 1.1), спектр потреб, що визначаються ветеранами як пріоритетні у процесі реінтеграції, є надзвичайно широким: фінансова допомога є актуальною для 56,16% опитаних; підтримка здоров'я — для 52,44%; питання працевлаштування турбують 24,07%; необхідність психологічної підтримки зазначили 22,64% ветеранів. Така різноманітність запитів свідчить про складність і багатогранність проблем, які виникають на шляху повернення ветеранів до мирного життя після завершення служби.

Рис. 1.1. Перелік основних потреб ветеранів війни у процесі реінтеграції [45].

Аналізуючи результати дослідження (рис. 1.1), слід наголосити, що психологічна підтримка посідає одне з центральних місць у процесі реінтеграції ветеранів війни, іноді набуваючи визначального значення для їхнього успішного повернення до мирного життя. Пережиті на фронті події часто супроводжуються низкою тяжких наслідків, зокрема розвитком

посттравматичного стресового розладу, зростанням рівня тривожності, депресивними станами та загальними труднощами у процесі адаптації до нових соціальних умов. У цьому контексті програми психологічної реабілітації мають на меті розвиток стресостійкості, прийняття змінених життєвих реалій і побудову нової мирної життєвої перспективи для ветеранів.

Методами психологічної допомоги ветеранам виступають психологічне консультування та різні форми терапії, що спрямовані на подолання травматичних переживань і стабілізацію емоційного стану. Індивідуальні та групові терапевтичні сесії дають змогу ветеранам отримати підтримку не лише від кваліфікованих спеціалістів, а й від інших учасників, які мають схожий досвід. Групові формати, включаючи терапевтичні спільноти та групи підтримки, створюють середовище спільності, що значно полегшує процес адаптації, допомагаючи ветеранам відчувати приналежність до нового соціального середовища.

Формування ефективної системи психологічної допомоги дозволяє не лише зменшити емоційні бар'єри, з якими стикаються ветерани, але й розвивати навички самоконтролю та автономного подолання труднощів у мирному житті. Такий підхід сприяє досягненню ветеранами більшої соціальної інтеграції, економічної стабільності та особистої незалежності, які є важливими передумовами для успішної реінтеграції в цивільне суспільство. Важливі акценти щодо ролі соціальної реінтеграції ветеранів наведено у праці Дж. Сміта, де основна увага зосереджена на розкритті концепції реінтеграції та її впливу на адаптаційні процеси ветеранів [60]. Дослідження висвітлює ключові фактори, що визначають успішність соціальної реінтеграції та її значення для розвитку суспільства в цілому.

На основі проведеного аналізу у дослідженні окреслено такі важливі напрями соціальної реабілітації ветеранів війни: забезпечення доступу до якісної освіти, медичних і психологічних послуг, сприяння у працевлаштуванні та розширення участі у соціальних програмах. Особлива увага приділяється також виявленню бар'єрів реінтеграції, серед яких

виокремлюються стигматизація ветеранів у суспільстві, недостатня підготовка до мирного життя та обмеженість ресурсів, необхідних для підтримки адаптаційного процесу [19].

Актуальність вивчення проблематики соціальної реабілітації ветеранів війни обумовлена її прямим впливом на ефективність процесу реінтеграції, що, у свою чергу, має суттєве значення для особистого добробуту кожного ветерана. Належна підтримка у період переходу до цивільного життя є критично важливою, адже її відсутність часто призводить до виникнення серйозних наслідків, серед яких психічні розлади, безробіття та соціальна ізоляція. Негативні ефекти таких процесів відчувають не лише самі ветерани та їхні родини, але й усе суспільство загалом, що потребує створення ефективної системи реабілітації та підтримки.

Водночас успішна реінтеграція ветеранів має потенціал значно покращити їхній психологічний та емоційний стан, сприяти їхній професійній зайнятості та активному залученню у життя громади. Ветерани, які отримують комплексну підтримку, мають вищі шанси на досягнення економічної стабільності, соціальної інтеграції та активної громадянської участі, що створює передумови для зростання загального рівня добробуту в суспільстві. Досягнення таких результатів вимагає ефективної координації зусиль усіх учасників процесу реінтеграції. Держава, громадські організації, роботодавці та самі ветерани повинні об'єднувати зусилля для створення сприятливого соціального середовища, розвитку систем реабілітаційних послуг, забезпечення можливостей для професійної підготовки та працевлаштування. Комплексний і цілісний підхід до реінтеграції сприяє не тільки індивідуальній адаптації ветеранів, а й зміцненню соціальної стійкості й гармонії у суспільстві.

Порівняльний аналіз наслідків успішної та неуспішної реінтеграції, проведений у межах нашого дослідження, дозволяє глибше зрозуміти значущість цього процесу як для самих військовослужбовців, так і для суспільства в цілому. Неуспішна реінтеграція часто супроводжується

виникненням низки серйозних негативних явищ, що підтверджується результатами загальнонаціонального опитування “Образ ветеранів в українському суспільстві”, проведеного протягом 02–04 березня 2024 року за ініціативи Українського ветеранського фонду за підтримки Міністерства у справах ветеранів та участі Соціологічної групи “Рейтинг” [44].

Як свідчать результати дослідження (рис. 1.2), з вересня 2023 року по березень 2024 року спостерігається зростання кількості опитаних, які вважають основними перешкодами для успішного повернення ветеранів такі проблеми, як недосконалість системи пільг, інклюзивні бар'єри, порушення здоров'я та нестабільність психоемоційного стану. Вказані чинники суттєво ускладнюють процес реінтеграції, провокуючи розвиток психічних розладів, зокрема посттравматичного стресового розладу, тривожних і депресивних станів.

Наслідки таких порушень можуть бути вкрай серйозними: вони здатні ускладнювати повсякденне функціонування ветеранів, погіршувати їхні міжособистісні стосунки, спричиняти проблеми з працевлаштуванням, а також посилювати ризик соціальної ізоляції та відчуття самотності. Психічні розлади, що залишаються без належного реагування, нерідко призводять до зниження самооцінки, виникнення шкідливих звичок та навіть розвитку суїцидальних тенденцій, що вказує на необхідність термінового вдосконалення системи психологічної підтримки у межах реінтеграційних програм.

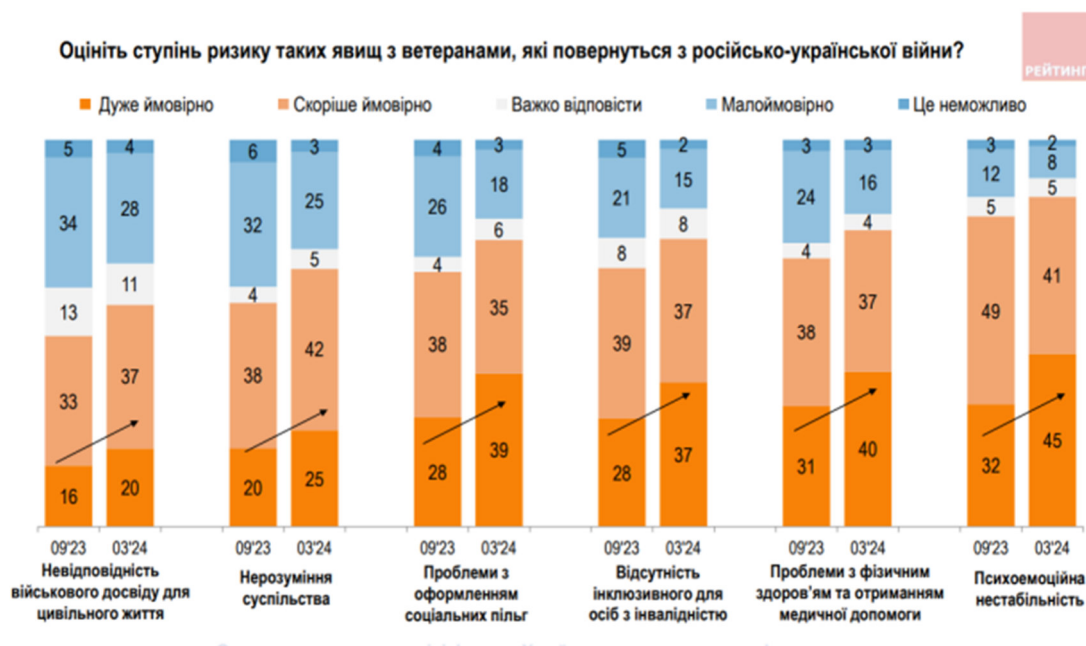

Рис. 1.2. Основні проблеми, що перешкоджають реінтеграції ветеранів війни: результати загальнонаціонального опитування [44].

Неуспішна реінтеграція ветеранів війни має серйозні наслідки не лише для їхнього психологічного стану, але й негативно впливає на економічну стабільність колишніх військовослужбовців. Психічні травми, отримані внаслідок бойових дій, або фізичні обмеження значно ускладнюють процес працевлаштування, що часто призводить до зростання рівня безробіття серед ветеранів та, відповідно, до фінансової нестабільності. Економічні труднощі накладають додатковий тиск на родини ветеранів, поглиблюючи емоційний стрес та спричиняючи конфлікти й відчуження всередині сімейного середовища.

На відміну від зазначених негативних тенденцій, успішна реінтеграція сприяє повноцінному психологічному та емоційному відновленню ветеранів війни, істотно знижуючи ризик виникнення психічних розладів та підвищуючи рівень самооцінки. Наявність доступу до можливостей працевлаштування та продовження освіти стає вирішальним фактором економічної стабільності, зміцнює відчуття особистої значущості і підвищує рівень задоволеності життям. Вказане дозволяє ветеранам не лише краще

інтегруватися у мирне життя, а й брати активну участь у розвитку громади та внесенні вагомого внеску у соціально-економічний прогрес держави.

Підтвердженням важливості успішної реінтеграції є результати анонімного онлайн-опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців, проведеного протягом 15–25 січня 2024 року за ініціативи Українського ветеранського фонду. Опитування було присвячене темі “Актуальні потреби та бачення можливостей для кар’єрного і професійного зростання ветеранів”, а його результати наведено на рис. 1.3 [45]. Зокрема, дані опитування свідчать про те, що лише 0,14% респондентів однозначно висловили бажання започаткувати власну справу, тоді як 3,72% заявили про відсутність такої мотивації. Водночас 10,03% ветеранів схильні до працевлаштування у статусі найманих працівників, тоді як 12,03% опитаних вже мають власний бізнес. Така картина дозволяє зробити висновок про поступову диверсифікацію професійних орієнтацій ветеранів та їхнє прагнення до активної економічної самореалізації.

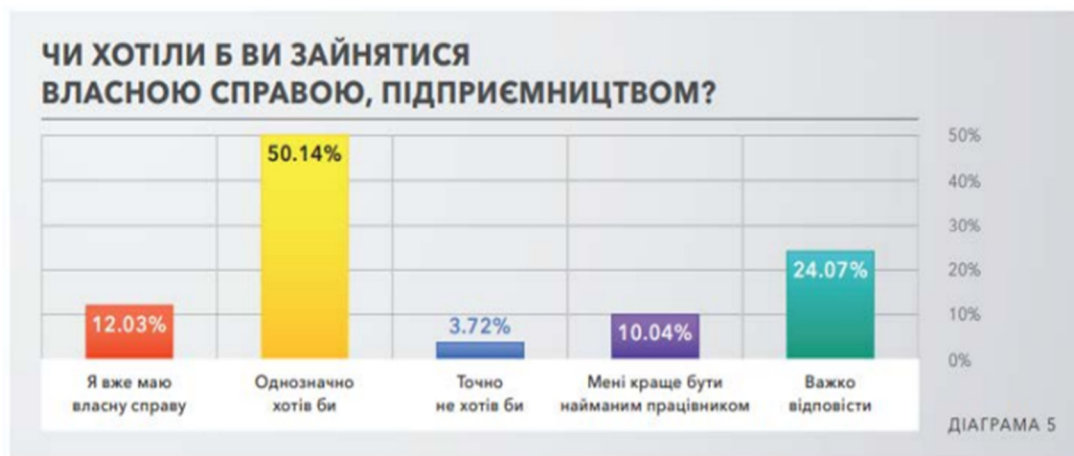

Рис. 1.3. Частка ветеранів, зацікавлених у започаткуванні власної справи [45].

Таким чином, успішна реінтеграція ветеранів війни виступає надзвичайно важливим фактором не лише для підвищення якості їхнього життя, а й для забезпечення загального добробуту суспільства, сприяючи зміцненню соціальної стабільності, безпеки та згуртованості громад.

Ефективна реабілітація дозволяє ветеранам активно долучатися до життя громад, натомість її відсутність може спричинити негативні наслідки, які набувають характеру ланцюгової реакції на соціальному, економічному та психологічному рівнях. Важливо підкреслити, що наслідки неуспішної реінтеграції торкаються не лише самих ветеранів, а й ширшого кола — їхніх сімей та місцевих спільнот.

Особливо вразливою категорією у цьому процесі є члени родин ветеранів, які часто зіштовхуються з надмірним емоційним навантаженням. Постійне перебування поруч із ветераном, що переживає труднощі адаптації, психоемоційні проблеми або стресові розлади, створює додатковий психологічний тягар для близьких. Погіршення фінансового становища родини внаслідок безробіття або обмеженої працездатності ветерана також посилює напруження у сімейних стосунках. У результаті підвищується ризик виникнення конфліктів, емоційного відчуження та навіть руйнування родинних зв'язків, що, врешті-решт, поглиблює соціальні проблеми.

Наведені висновки підтверджуються результатами опитування, які відображено на рис. 1.4 [45], де окреслено масштаби емоційного стресу серед сімей ветеранів та проблем, з якими вони зіштовхуються у процесі підтримки своїх близьких після повернення з війни. Вказані дані ще раз наголошують на необхідності комплексного підходу до реінтеграційних заходів, орієнтованих не тільки на ветеранів, але й на членів їхніх родин.

Оцініть ступінь ризику таких явищ з ветеранами, які повернуться з російсько-української війни?

Рис. 1.4. Основні ризики та соціальні виклики, з якими стикаються ветерани війни [44].

Втрата активних учасників соціального життя серед ветеранів війни становить серйозну загрозу як для суспільства, так і для держави, адже призводить до істотних соціальних та економічних втрат. Багато ветеранів, маючи цінні навички, практичний досвід та знання, могли б стати важливим ресурсом для розвитку місцевих громад. Проте через недостатній рівень підтримки та невирішені проблеми чимало з них опиняються на маргінесі суспільного життя, що підвищує їхню вразливість до безробіття і, як наслідок, збільшує ризик залучення до кримінальних або девіантних проявів поведінки.

На макрорівні така ситуація поглиблює соціальні проблеми, посилюючи економічне навантаження на державні інститути. Погіршення рівня соціальної адаптації ветеранів не тільки ускладнює їхню інтеграцію у суспільство, а й провокує негативні соціальні настрої, формування стереотипів, зростання песимістичних очікувань та стигматизацію самих ветеранів. Сукупність цих процесів ще більше ускладнює їхнє повернення до активної участі в суспільному житті.

Окрему роль у процесі реінтеграції ветеранів відіграє ступінь задоволеності отриманими послугами соціального захисту. Згідно з даними, наведеними на рис. 1.5 [45], значна частина опитаних ветеранів виявила незадоволення якістю наданих послуг. Зокрема:

- 36,68% опитаних висловили незадоволення рівнем медичного обслуговування;
- 30,95% були незадоволені вирішенням питань щодо надання земельних ділянок;
- 28,08% вказали на недостатність грошової допомоги;
- 20,63% висловили незадоволення системою комунальних субсидій;
- 20,63% були незадоволені психологічною реабілітацією;
- 17,77% висловили претензії щодо пенсійного забезпечення;
- 16,91% залишилися незадоволені податковими знижками;
- 16,62% висловили невдоволення умовами безоплатного проїзду;
- 9,17% респондентів були незадоволені пільгами на навчання.

Крім того, близько 25,5% опитаних вказали, що наразі не мають досвіду користування відповідними послугами, а 7,45% зазначили власні варіанти відповідей, серед яких найпоширенішими були проблеми, пов'язані з відсутністю отриманих послуг, оформленням статусу особи з інвалідністю або наданням статусу учасника бойових дій.

Рис. 1.5. Рівень незадоволеності ветеранів війни реалізацією отриманих соціальних послуг [45].

Відповідаючи на питання щодо тих соціальних послуг, якими ветерани війни найбільш задоволені, більшість опитаних респондентів (див. рис. 1.6) зазначили кілька основних напрямів підтримки [45]. Зокрема: 51,86% ветеранів висловили задоволення якістю отриманих комунальних субсидій; 27,22% позитивно оцінили можливість користуватися безоплатним проїздом; 20,63% відзначили задоволення пенсійним забезпеченням.

Серед інших видів послуг ветерани висловили такі рівні задоволення: 11,17% респондентів позитивно оцінили надане медичне обслуговування; 8,31% вказали на задоволення з приводу надання земельних ділянок; 8,6% були задоволені пільгами на навчання; 4,01% висловили позитивну оцінку грошовій допомозі; 2,58% виявили задоволення психологічною реабілітацією; 2,29% оцінили позитивно податкові знижки. Разом з тим, 11,88% опитаних зазначили, що жодною з наданих соціальних послуг вони не задоволені. Крім того, ще 9,6% респондентів обрали варіант власних відповідей, серед яких домінували такі проблеми, як відсутність повної інформації про доступні послуги, складнощі з оформленням статусу, що дозволяє користуватися пільгами, або загальна відмова від використання таких послуг через бюрократичні чи інші перепони.

Рис. 1.6. Рівень задоволеності ветеранів війни отриманими соціальними послугами [45].

Отже, аналіз чинних законодавчих пілг для ветеранів війни свідчить про те, що вони не завжди відповідають реальним потребам і очікуванням, особливо серед ветеранів економічно активного віку, які прагнуть забезпечити гідний рівень життя для себе і своїх родин. Сучасна система соціальної підтримки переважно орієнтована на гарантування базових прав і привілеїв, однак значною мірою залишається недостатньо адаптованою до завдань розвитку професійного потенціалу та особистісної самореалізації ветеранів, що стримує їхнє повернення до продуктивної діяльності.

В умовах формування нової ветеранської політики, що акцентує увагу на інтеграції та адаптації ветеранів до мирного життя, очевидним стає пріоритет розвитку програм, спрямованих на сприяння працевлаштуванню. Особливе значення мають заходи підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки, підтримки підприємницьких ініціатив та забезпечення доступу до освіти. Такі підходи не лише сприяють особистому добробуту ветеранів, але й спричиняють позитивний економічний ефект для суспільства, оскільки стимулюють їхню активну участь у соціально-економічному розвитку та забезпечують стабільність для них самих і їхніх родин.

У процесі вивчення питань соціальної підтримки ветеранів важливо наголошувати на позитивних наслідках успішної реінтеграції, що мають значний вплив як на індивідуальний рівень, так і на загальний стан суспільства. Одним із найважливіших результатів успішної адаптації є покращення психологічного стану ветеранів: вони демонструють вищу стресостійкість, впевненість і оптимізм, що полегшує їхнє включення у професійне та соціальне життя. Успішно реінтегровані ветерани частіше досягають кар'єрних успіхів, активно застосовуючи свої навички й досвід.

Позитивна реінтеграція також знаходить своє відображення у підвищеній громадянській активності ветеранів: вони активно долучаються до волонтерських ініціатив, громадських проєктів, стають лідерами місцевих спільнот. Досвід, дисципліна, командна робота та лідерські якості, набуті під час служби, перетворюються на вагомий ресурс для економічного і

соціального розвитку громад. Крім того, залучення ветеранів до громадського життя сприяє зниженню рівня безробіття, зміцненню соціальної згуртованості та є позитивним прикладом для молоді. Успішна реінтеграція також зменшує навантаження на систему соціального захисту, оскільки самодостатні ветерани не лише знижують рівень залежності від державної допомоги, але й роблять активний внесок у розвиток економіки. Комплексний підхід до соціальної підтримки дозволяє не тільки сприяти адаптації ветеранів, але й підвищувати загальний рівень стабільності й згуртованості суспільства, особливо в умовах відбудови країни після війни.

Крім того, ефективна реінтеграція має стратегічний вплив на забезпечення національної безпеки та зміцнення держави. Відчуття підтримки й важливості з боку суспільства формує у ветеранів довіру до державних інституцій, стимулює громадянську активність і сприяє популяризації служби у Збройних Силах серед населення. Повага до ветеранів і гарантії їхньої гідної адаптації підвищують бойовий дух військовослужбовців, формують позитивне суспільне ставлення до армії і водночас сприяють готовності ветеранів повернутися до лав війська у випадку виникнення надзвичайних ситуацій.

У підсумку, можна сказати, що інвестування в розвиток системи соціальної реабілітації ветеранів виступає не лише моральним обов'язком, але й стратегічно важливою умовою зміцнення національної безпеки, забезпечення економічного розвитку та формування стійкого й згуртованого суспільства, здатного ефективно долати виклики повоєнного періоду.

Висновки до першого розділу

1. Визначено теоретичні підходи до розбудови держави соціального добробуту в контексті забезпечення соціальної справедливості. Виявлено, що фундаментальними складовими такої моделі виступають забезпечення рівних можливостей, утвердження принципу солідарності, підтримка економічної

стабільності та реалізація політичної відповідальності за добробут громадян. Обґрунтовано, що держава соціального добробуту має не лише гарантувати мінімальні стандарти життя, а й активно сприяти усуненню соціальних бар'єрів, забезпечуючи доступ до освіти, медицини, працевлаштування та інших базових благ. На прикладі України проаналізовано, що конституційне визнання соціальної держави і розвиток політики соціального захисту відповідають сучасним концепціям формування стійкого, справедливого та гармонійного суспільства.

2. Вивчено основи концептуального розуміння реінтеграції ветеранів війни як елементу системи соціальної підтримки. Встановлено, що реінтеграція охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на відновлення психологічної стійкості, соціальної активності та економічної самостійності ветеранів, що потребує комплексного підходу й скоординованої взаємодії державних, громадських та приватних структур. Доведено, що успішна адаптація ветеранів сприяє їхньому особистісному розвитку, зміцненню громад, підвищенню рівня національної безпеки та забезпеченню довгострокової соціальної стабільності. Підкреслено, що сучасна модель реінтеграції має ґрунтуватися на створенні умов для професійного зростання, психологічної підтримки та активного залучення ветеранів до економічного й суспільного життя.

РОЗДІЛ 2. ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Особливості національної законодавчої бази у сфері соціальної підтримки ветеранів війни

Збройна агресія Російської Федерації, що фактично розпочалася 20 лютого 2014 року з незаконної анексії Автономної Республіки Крим, трансформувала українську Революцію Гідності у боротьбу за державність, суверенітет, територіальну цілісність та незалежність України. Як наслідок, різко зросла чисельність нової генерації ветеранів, чиї потреби суттєво відрізняються від запитів представників попередніх поколінь борців за свободу, таких як учасники визвольних змагань ХХ століття або Другої світової війни.

Сучасні ветерани, переважна частина яких належить до молодого покоління, потребують адаптивних і гнучких механізмів реінтеграції, що мають охоплювати сфери освіти, професійної перепідготовки, психологічної підтримки та працевлаштування, водночас враховуючи нові виклики, пов'язані з особливостями цивільного життя у постконфліктних умовах. Така специфіка обумовлює необхідність оновлення державних і суспільних підходів для забезпечення всебічної адаптації ветеранів до економічного й соціального середовища. Підтвердженням цього виступають результати дослідження Українського ветеранського фонду та Міністерства у справах ветеранів за темою “Портрет ветерана російсько-української війни 2014–2022 рр.”, які вказують, що найбільша кількість ветеранів припадає на вікові групи 31–40 років (34,5%) та 19–30 років (31,1%), що свідчить про переважання серед них осіб молодого та працездатного віку [49].

Із 2014 року, у зв'язку з масштабним поверненням військовослужбовців із зони бойових дій, Україна опинилася перед необхідністю створення ефективної системи реінтеграції ветеранів, що вимагало термінового розвитку

та впровадження нової нормативно-правової бази та оновленої державної політики у сфері соціального захисту. Успішна реалізація соціальної, професійної та психологічної адаптації ветеранів передбачала забезпечення їм доступу до широкого спектра послуг і ресурсів, включно з реабілітаційними програмами, системами психологічної підтримки та механізмами сприяння працевлаштуванню.

У відповідь на нові соціальні та економічні виклики, уряд України був змушений адаптувати наявну законодавчу базу, переглядаючи чинні соціальні гарантії та розширюючи правові механізми з урахуванням актуальних потреб ветеранів. Важливим кроком у цьому напрямі стало внесення змін до Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту” [13]. Завдяки цим змінам учасники Антитерористичної операції та пізніше Операції об'єднаних сил були офіційно визнані ветеранами війни, що забезпечило поширення на них усіх передбачених законодавством соціальних гарантій [13].

Слід підкреслити, що саме в період 2014–2016 років в Україні було закладено основи для системного вирішення питань реінтеграції ветеранів війни, що супроводжувалося формуванням відповідної нормативно-правової бази для забезпечення їх соціальної підтримки та адаптації. Попри численні труднощі, пов'язані із впровадженням нових механізмів у складних суспільно-політичних умовах, держава змогла зробити вагомі кроки для задоволення ключових потреб ветеранів, які повернулися до цивільного життя після участі у бойових діях. Розвиток державної політики у сфері підтримки ветеранів продовжився у 2017–2019 роках, коли Уряд України значно розширив перелік програм і послуг, спрямованих на підтримку цієї категорії громадян. Зміни торкнулися як професійної сфери, завдяки запровадженню програм перепідготовки, так і медичного та психологічного супроводу ветеранів. Водночас особлива увага приділялася питанням працевлаштування, соціальної інтеграції та підтримки, що дозволило більш комплексно

враховувати різноманітні потреби ветеранів війни та сприяти їхній успішній адаптації до умов мирного життя.

Однією з визначальних ініціатив у цей період стала “Програма адаптації ветеранів війни до цивільного життя” [11], яка заклала основи для системної допомоги ветеранам у процесі їхнього повернення до цивільної діяльності. Дана програма була спрямована не лише на надання допомоги на індивідуальному рівні, а й на формування умов для сталого професійного та соціального розвитку ветеранів, враховуючи їхній бойовий досвід і психологічні особливості. Важливу роль у процесі реалізації зазначених змін відіграли недержавні організації, які активно долучилися до процесу підтримки ветеранів, виступаючи своєрідною сполучною ланкою між державними структурами та самими ветеранами. До основних функцій недержавних інституцій у сфері підтримки ветеранів належало:

- надання інформаційно-консультаційних послуг щодо можливостей реабілітації, навчання та працевлаштування;
- організація психологічної підтримки та супроводу;
- забезпечення правового захисту та допомоги у вирішенні юридичних питань;
- сприяння професійній перепідготовці та розвитку підприємницьких ініціатив серед ветеранів;
- проведення громадських кампаній, спрямованих на популяризацію проблематики ветеранів та зниження рівня соціальної стигматизації.

Активність недержавного сектору не лише доповнила державні ініціативи, а й стала важливим чинником формування цілісної системи соціальної підтримки, орієнтованої на індивідуальні потреби ветеранів війни.

Упродовж 2017–2019 років в Україні спостерігалось істотне розширення масштабів інфраструктурних проєктів та програм, спрямованих на підтримку ветеранів війни. Реалізація “Програми адаптації ветеранів до цивільного життя” у поєднанні з активізацією діяльності недержавних організацій

сприяли створенню більш ефективної системи зворотного зв'язку, яка дозволила краще адресувати різноманітні потреби ветеранської спільноти та забезпечити ширший доступ до послуг [35].

У період з 2020 по 2022 роки держава суттєво посилила свої зусилля у сфері підтримки ветеранів через впровадження нових законодавчих ініціатив та комплексних стратегій. Значна увага була приділена розробці програм професійної реабілітації, розширенню можливостей медичної та психологічної допомоги, вирішенню житлових питань і забезпеченню соціальної інтеграції ветеранів. Сучасні підходи до працевлаштування та професійної перепідготовки були розроблені з орієнтацією на потреби кожного ветерана, що дозволяло більш успішно інтегрувати їх у економічне життя країни. Нові ініціативи передбачали персоналізовану підтримку, підвищення якості соціальних послуг і створення умов для довготривалої реабілітації.

Ключовим кроком у цьому напрямі стала затверджена Кабінетом Міністрів України “Національна стратегія реінтеграції ветеранів” [24], яка закріпила комплексний підхід до вирішення проблем ветеранів війни, окресливши основні вектори державної політики:

- основний акцент було зроблено на оптимізації чинного законодавства та запровадженні нових правових норм, спрямованих на покращення соціального захисту ветеранів, включно з оновленням положень щодо пенсійного забезпечення, медичного обслуговування та надання соціальних гарантій;

- планувалося створення розгалуженої мережі спеціалізованих медичних установ, орієнтованих на лікування та реабілітацію ветеранів, із комплексним охопленням питань фізичного та психічного здоров'я;

- значну увагу було приділено розгортанню обласних центрів надання послуг для ветеранів, які мали стати опорними точками для забезпечення соціальної адаптації та сприяння реінтеграції на місцевому рівні;

- ініційовано створення єдиного електронного реєстру для ветеранів війни — ЄВЕТЕРАН, який мав на меті удосконалення якості надання державних послуг, зменшення корупційних ризиків і послаблення впливу суб'єктивних чинників;

- розроблено стратегію забезпечення ветеранів житлом із застосуванням механізмів пільгового кредитування та співфінансування, що мало сприяти вирішенню однієї з найбільш гострих проблем [24].

Важливість системного підходу до підтримки ветеранів війни була також зафіксована у рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року, яке затвердив Указ Президента України “Про Стратегію людського розвитку” [13]. У цьому документі визначено, що гарантування умов для безперервного виконання заходів із національної безпеки, стримування збройної агресії Російської Федерації та забезпечення реінтеграції учасників бойових дій у мирне життя є одним із ключових завдань державної політики на найближчу перспективу.

Відповідно до статті 5 Розділу II Закону України “Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту” у редакції від 01 січня 2021 року, учасниками бойових дій визнаються особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів різних родів Збройних Сил та інших формувань як у період воєнних дій, так і в умовах мирного часу [13]. Оскільки події на сході України мають усі ознаки міжнародного збройного конфлікту, учасниками цього протистояння офіційно визначені особи, що захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність держави, включно з учасниками Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил [23].

Разом із розвитком системи підтримки ветеранів виникла проблема недостатнього рівня інформованості серед самих учасників бойових дій про їхні права та можливості отримання допомоги. За результатами опитувань, проведених Національним інститутом стратегічних досліджень, встановлено, що 29,2% опитаних ветеранів оцінили рівень задоволення своїх потреб в

інформаційно-консультаційній підтримці як повністю незадовільний, з них 16,8% оцінили його на три бали з п'яти, а 15,6% – лише на два бали [52]. Брак обізнаності суттєво ускладнює доступ ветеранів до пільг та існуючих програм підтримки, посилюючи бар'єри на шляху їхньої соціальної адаптації.

Недостатнє поширення інформації серед ветеранської спільноти перетворюється на окрему проблему, що вимагає комплексних рішень з боку державних органів та громадських організацій. Крім того, зафіксовано труднощі у доступі до деяких видів підтримки, зокрема транспортних пільг, що інколи призводить до конфліктних ситуацій між ветеранами та постачальниками послуг. Один із респондентів підкреслив, що дефіцит чіткої інформації про те, куди саме звертатися за допомогою, суттєво обмежує можливості ветеранів у реалізації своїх прав [37]. У зв'язку з цим запропоновано активізувати інформаційну кампанію серед ветеранів, підвищуючи рівень їхньої обізнаності про доступні їм послуги та пільги.

У період з 2020 по 2022 рік держава посилила свої зусилля у напрямку вдосконалення системи підтримки ветеранів через впровадження нових законодавчих ініціатив та комплексних стратегічних документів. Основна увага приділялася створенню умов для поліпшення якості життя ветеранів та забезпечення їх повноцінної інтеграції у соціальне середовище, що мало особливе значення в умовах поствоєнної відбудови країни, коли соціальна стабільність стала одним із пріоритетів державної політики.

Однак, незважаючи на позитивні зміни у законодавчій базі, практична реалізація багатьох програм стикалася з суттєвими труднощами. Результати опитувань, проведених у цей період, свідчать про збереження низки проблем, пов'язаних із недостатньою адвокацією існуючих можливостей серед цільової аудиторії — ветеранів. Недостатній рівень обізнаності ветеранів про наявні програми підтримки призводив до обмеженого використання прав, гарантованих законодавством, зокрема у сферах отримання транспортних і земельних пільг, житлового забезпечення та соціальної допомоги.

Водночас слід наголосити, що ефективна інформаційна кампанія, орієнтована безпосередньо на ветеранську спільноту, є одним із ключових чинників вдосконалення державної політики у сфері соціальної підтримки ветеранів. Забезпечення широкої поінформованості дозволяє не лише підвищити рівень доступу до існуючих програм, але й сприяє підвищенню довіри до державних інституцій та активнішій участі ветеранів у соціальному житті.

У 2023–2024 роках Україна зосередила свої зусилля на оновленні та реформуванні системи соціальної підтримки ветеранів, реагуючи на нові виклики, що виникли внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Відповідна трансформація стала невід’ємною складовою прагнення держави зробити ветеранську політику більш ефективною, гнучкою та орієнтованою на реальні потреби цільової аудиторії. При цьому фундаментом для запропонованих змін стали напрацьовані практики попередніх років і результати зворотного зв’язку з ветеранами.

Попри започатковані реформи, слід визнати, що система пільг, розроблена ще у 1993 році, досі не повністю відповідає актуальним викликам та запитам нової генерації ветеранів. Існуючі механізми надання пільг передбачають залучення численних державних органів і посередників, що значно ускладнює доступ до необхідних послуг. Така фрагментація повноважень не лише ускладнює процес взаємодії, а й створює додатковий бюрократичний тиск на ветеранів, що у підсумку спричиняє зростання рівня соціального напруження через незадоволення якістю отриманих послуг.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання системної модернізації механізмів надання пільг, що має передбачати спрощення процедур, централізацію управління та оптимізацію процесів обслуговування. Такі заходи дозволять істотно знизити рівень бюрократичних перешкод, підвищити прозорість та ефективність системи, а також сприятимуть прискоренню соціальної інтеграції ветеранів, забезпечуючи їм своєчасний і повноцінний доступ до необхідних ресурсів. Закон України “Про статус

ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту”, який визначає основи правового статусу ветеранів і механізми забезпечення їхнього соціального добробуту, був ухвалений ще у 1993 році [13]. Відтоді система підтримки ветеранів зазнала лише незначних змін, що створило нагальну потребу в оновленні чинних правових норм, перегляді термінології та розробці сучасних механізмів державної підтримки, які б краще відповідали актуальним потребам нової ветеранської спільноти.

На сьогодні статус ветеранів поширюється не лише на учасників бойових дій, а й на низку інших категорій осіб, зокрема цивільних працівників із видатними трудовими заслугами, а також колишніх співробітників радянських репресивних органів. Таке розширення категорій ветеранів створює додаткові виклики для системи соціальних пільг, оскільки частина з наданих раніше привілеїв є застарілою та не сприяє ефективній реінтеграції ветеранів у сучасне суспільство. Вказане, своєю чергою, обумовлює необхідність ґрунтовного перегляду і оптимізації наданих пільг із фокусом на реальні соціальні, економічні та психологічні потреби тих ветеранів, які безпосередньо брали участь у бойових діях.

У цьому контексті постає потреба в глибокій модернізації системи ветеранської підтримки, що має передбачати скорочення застарілих і неактуальних категорій, а також орієнтацію на надання дієвої допомоги безпосередньо тим, хто повертається із зони бойових дій. Такий підхід дозволить точніше адресувати реальні запити ветеранів і створити більш ефективну модель соціальної інтеграції.

Після 24 лютого 2022 року ветеранська політика України зазнала істотних трансформацій, що були спричинені новими викликами та стрімким зростанням кількості осіб зі статусом ветерана війни. Одним із важливих аспектів сучасного розвитку стало те, що багато військовослужбовців, які вже мали статус ветерана, знову вступили до лав Збройних Сил України. Така ситуація вимагає впровадження комплексної політики, що враховує одночасно

потреби як діючих військовослужбовців, так і ветеранів, які повертаються до цивільного життя.

Зростання чисельності ветеранів та складність їхніх статусних особливостей обумовлюють необхідність тісної координації між профільними міністерствами для забезпечення ефективної соціальної інтеграції колишніх військовослужбовців. На цьому тлі питання соціальної підтримки ветеранів набуло ще більшої актуальності, особливо через існування низки проблем, зокрема декларативності окремих гарантій і недостатнього зацікавлення ветеранів у використанні запропонованих державою пільг. Як відповідь на ці виклики, держава ініціювала проведення комплексного аналізу чинних програм підтримки, особливо в галузі ментального здоров'я та професійної адаптації, з метою підвищення їхньої практичної ефективності й кращого врахування реальних потреб ветеранів у сучасних умовах.

У вересні 2023 року в Україні було започатковано проєкт “Помічник ветерана”, спрямований на надання комплексної підтримки учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни [42]. Одним із ключових напрямів програми стала організація професійного навчання ветеранів у закладах професійної освіти з метою їхньої подальшої успішної трудової реінтеграції. У відповідь на нові виклики держава розробила програму підготовки професійних помічників ветеранів, яка має на меті суттєво поліпшити процес повернення ветеранів до цивільного життя. Основний акцент у межах програми зроблено на індивідуальному супроводі ветеранів: підготовлені спеціалісти повинні надавати допомогу у реалізації прав і потреб ветеранів, сприяючи їхній професійній підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації через систему професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості, що полегшує перехід до мирного середовища.

Значущим елементом ініціативи є створення оплачуваних посад професійних помічників у сервісних офісах для ветеранів, що робить підтримку сталою частиною інтеграційної системи. Однак варто зазначити, що станом на сьогодні програма функціонує лише в восьми обласних центрах

(Дніпро, Одеса, Полтава, Рівне, Суми, Харків, Львів, Івано-Франківськ), що обмежує її доступність для ветеранів з інших регіонів. Додатково ефективність реалізації програми знижується через нестачу кандидатів на відповідні посади та деякі організаційні труднощі.

Як свідчать аналітичні висновки, проєкт “Помічник ветерана” є суттєвим кроком у напрямку посилення реінтеграції ветеранів війни у суспільне життя [42]. Проте для досягнення повноцінної ефективності необхідне розширення географії дії програми, удосконалення її організаційної структури та активніша робота з підбору кандидатів. Лише завдяки таким заходам програма зможе комплексно відповідати на потреби ветеранів та сприяти їх успішній адаптації у мирному середовищі. Важливим інструментом у вдосконаленні системи підтримки ветеранів став також запуск порталу “Є-ветеран” у 2023 році, ініційований Міністерством у справах ветеранів України. Вказаний портал, створення якого було передбачене Стратегією реінтеграції ветеранів ще у 2020 році, виконує функцію єдиного онлайн-ресурсу для надання інформації про доступні соціальні послуги, пільги, можливості для освіти, правові консультації та програми професійної адаптації.

Основною цільовою аудиторією порталу є не тільки самі ветерани війни, а й члени їхніх сімей та інші особи, які потребують допомоги через участь у бойових діях. Завдання “Є-ветерана” полягає у спрощенні доступу до ресурсів, зменшенні бюрократичних перешкод, подоланні інформаційної ізоляції та створенні платформи для ефективної комунікації між ветеранами і державними структурами. Як наголошується в офіційних документах, портал покликаний полегшити доступ до інформації про права ветеранів, пільги та необхідні ресурси для їхньої повноцінної реінтеграції в мирне життя після проходження військової служби [12].

Важливо відзначити, що в Україні благодійні та громадські організації відіграють суттєву роль у системі підтримки ветеранів, доповнюючи державні ініціативи власними проєктами та програмами. Яскравим прикладом такої діяльності є проєкт “The Return/Повернення”, реалізований благодійною

організацією “МБФ HELP AND HELPS UA” у співпраці з “VETERAN HUB” та громадською організацією “ПОБРАТИМИ” [66]. Метою цієї ініціативи є надання комплексної підтримки ветеранам бойових дій і їхнім родинам шляхом впровадження програм реабілітації, адаптації та соціальної реінтеграції.

Проект “The Return/Повернення” пропонує ветеранам і членам їхніх родин можливість для відновлення психологічного благополуччя, сприяє успішній соціальній адаптації та допомагає у налагодженні міжособистісних стосунків після повернення із зони бойових дій. Завдяки доступу до психологічної допомоги, консультацій, тренінгів та інших спеціалізованих послуг ветерани можуть знизити рівень стресу, краще адаптуватися до умов мирного життя та інтегруватися у суспільство. Програма спрямована на мінімізацію негативних наслідків, пов’язаних із бойовими травмами та емоційними переживаннями, що впливають як на самих ветеранів, так і на їхні сім’ї.

Крім того, “Ветеранські простори” на базі “Veteran HUB” здійснили власне дослідження, у межах якого було проведено серію глибинних інтерв’ю з військовими та ветеранами антитерористичної операції [65]. На основі отриманих даних було відтворено детальну траєкторію адаптації ветеранів на різних етапах повернення до цивільного життя. Узагальнивши отримані результати, команда “Veteran HUB” розробила концептуальну мапу під назвою “Шлях ветеранів війни та ветеранок”, що відображає основні процеси та виклики, з якими стикаються військовослужбовці після завершення служби. Значний внесок у підтримку процесу працевлаштування ветеранів здійснив “Veteran HUB”, який розробив практичний посібник під назвою “Практика”, спрямований на покращення взаємодії роботодавців із ветеранами та ветеранками у робочому середовищі [66]. Даний посібник став результатом понад трьох років практичного досвіду підтримки ветеранів у питаннях їхнього професійного розвитку та кар’єрної адаптації.

Однак нинішня система державного соціально-правового захисту ветеранів в Україні залишається недостатньо розвиненою у питаннях забезпечення всіх аспектів їх переходу від військової служби до цивільного життя, зокрема у сфері кар'єрної інтеграції. Хоча економічна самостійність ветеранів визнається важливим елементом їхнього повноцінного повернення до суспільства, існуючі механізми містять істотні прогалини, які обмежують доступність послуг і можливостей.

Однією з ключових проблем залишається недостатня інформованість ветеранів про наявні пільги та програми підтримки. Багато хто просто не знає про свої права або про можливості їх реалізації. Додатково складні бюрократичні процедури та обмежене фінансування програм ускладнюють доступ до послуг, тоді як складність процесу оформлення пільг і затримки в їх наданні відлякують потенційних користувачів. Тому реформування системи інформування, спрощення процедур і збільшення обсягів фінансування можуть стати важливими чинниками покращення доступності допомоги ветеранам.

Аналіз результатів анкетування, проведеного Міжнародною організацією з міграції, засвідчив, що ветерани війни в Україні, особливо ті, хто має інвалідність, виявляють потребу в комплексній підтримці, яка охоплює фізичне та психічне здоров'я, соціальну інтеграцію і розширення економічних можливостей [37]. Необхідним визнано забезпечення доступу до якісної медичної допомоги, психологічної підтримки та соціальних послуг. Особливу роль у процесі адаптації відіграють науково-практичні консультанти, які, навіть не маючи спеціальної психологічної підготовки, завдяки емпатії можуть надавати ветеранам базову допомогу у сфері психічного здоров'я. Проведення інформаційних кампаній щодо зниження стигми навколо питань психічного здоров'я серед ветеранів також може сприяти підвищенню їхньої готовності звертатися по необхідну допомогу.

З точки зору економічної інтеграції, державна політика має передбачати реалізацію комплексних заходів, що включають доступ до якісної освіти,

можливості для професійної підготовки, програми підтримки працевлаштування та створення інклюзивного середовища на робочих місцях. Такі заходи дадуть можливість ветеранам здобути нові навички, що підвищить їхню конкурентоспроможність на ринку праці та сприятиме їхній економічній незалежності.

Крім того, важливу роль у процесі реінтеграції відіграє створення та підтримка груп взаємодопомоги для ветеранів, які сприяють розширенню соціальних контактів і активній взаємодії з громадськими організаціями. Такі спільноти полегшують процес соціальної адаптації та сприяють формуванню відчуття підтримки в громаді. Особливої уваги потребують ветерани з інвалідністю, для яких важливим є забезпечення доступного та спеціально обладнаного житла, що сприятиме підвищенню їхньої якості життя та допоможе успішно адаптуватися до умов мирного життя.

У межах комплексної трансформації системи підтримки ветеранів особливої уваги потребує розробка ефективного механізму переходу з військової служби до цивільного життя. Йдеться не лише про спрощення процедур отримання допомоги, а й про впровадження індивідуалізованого підходу, який би максимально враховував специфічні потреби кожного ветерана. Надання допомоги як самим ветеранам, так і членам їхніх родин має бути організоване за принципами зручності, прозорості та повної доступності.

У довгостроковій перспективі Україна має сформувати й реалізувати комплексну модель підтримки ветеранів, їхніх родин і сімей загиблих захисників, яка забезпечить їхню успішну адаптацію до мирного життя та сприятиме відновленню після військової служби. Основні напрями такої моделі повинні передбачати: індивідуалізовану реінтеграцію, можливості професійної перепідготовки та працевлаштування, доступ до психологічної допомоги і реабілітації, поліпшення житлових умов, гарантування соціальних прав і підтримку родин загиблих, а також активне залучення громадських і благодійних організацій до процесів соціальної адаптації.

Важливим завданням є побудова такої системи підтримки, яка буде повною мірою адаптована до сучасних умов і викликів, що постають перед українським суспільством. Її реалізація повинна інтегруватися із суміжними напрямками державної політики, зокрема в галузях охорони здоров'я, економічного розвитку та національної безпеки, задля забезпечення сталого і ефективного переходу ветеранів до цивільного середовища. У цьому контексті надзвичайно доречним є проведення порівняльного аналізу досвіду США та Канади у сфері реінтеграції ветеранів, що стане важливою підставою для розробки оновленої національної стратегії підтримки в Україні. Основні цілі такого аналізу можуть включати:

- вивчення успішних моделей реінтеграції, шляхом аналізу практик США та Канади для визначення найбільш ефективних підходів з урахуванням соціально-економічних умов, що дозволить адаптувати ці напрацювання до українських реалій;
- ідентифікацію ключових напрямів підтримки, зосереджуючи увагу на тих факторах, що забезпечують успішний перехід ветеранів до цивільного життя, зокрема в галузях освіти, працевлаштування, соціального захисту та психологічної підтримки;
- адаптацію інституційних моделей, аналізуючи функціонування державних, громадських і благодійних організацій у США та Канаді з метою вдосконалення українських механізмів роботи з ветеранами;
- оцінку фінансування та ресурсного забезпечення програм, що дозволить виявити оптимальні шляхи використання бюджетних коштів і залучення додаткових ресурсів в українських умовах;
- дослідження правових механізмів захисту ветеранів та їхніх родин, аби визначити найбільш ефективні інструменти гарантування їхніх прав в українському законодавстві;
- аналіз підходів до психологічної реабілітації, приділяючи особливу увагу заходам, які в США та Канаді стали обов'язковими

елементами програм реінтеграції, що дозволить забезпечити комплексний підхід до фізичного та психічного відновлення ветеранів.

Проведення такого порівняльного дослідження сприятиме формуванню ефективної, цілісної та гнучкої системи державної підтримки ветеранів війни в Україні, орієнтованої на застосування найкращих міжнародних практик, що, своєю чергою, забезпечить успішну інтеграцію ветеранів у суспільство та економіку держави.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що особливості національної законодавчої бази у сфері соціальної підтримки ветеранів війни свідчать про поступову, але недостатньо системну адаптацію до сучасних викликів. Встановлено, що наявні нормативно-правові акти лише частково відповідають актуальним потребам ветеранів, що зумовлює необхідність глибокого оновлення підходів до їхньої соціальної, професійної та психологічної інтеграції. Комплексне реформування, інтеграція кращих міжнародних практик, удосконалення механізмів інформування, спрощення процедур доступу до пільг і послуг, а також запровадження персоніфікованої підтримки мають стати пріоритетними напрямками подальшого розвитку державної політики у сфері підтримки ветеранів війни в Україні.

2.2. Практики реалізації державної політики щодо соціальної підтримки ветеранів війни у США та Канаді

У Сполучених Штатах Америки функціонує масштабна програма “Veteran Reintegration”, яка орієнтована на всебічну допомогу ветеранам війни у процесі їх адаптації до цивільного життя після завершення військової служби [67]. Дана програма спрямована на надання широкого спектра послуг та ресурсів, що сприяють плавному переходу військовослужбовців до громадянського середовища, полегшуючи їхню інтеграцію в суспільство та ринок праці. Американська модель підтримки ветеранів вирізняється чіткою організаційною структурою, яка охоплює шість ключових етапів, що

забезпечують послідовний та комплексний процес повернення до цивільного життя. Основна увага державної політики США сконцентрована на довготривалій адаптації ветеранів, їхньому успішному включенні в соціальну спільноту та формуванні умов для забезпечення соціального добробуту. Варто детальніше зупинитися на основних напрямках і заходах, передбачених цією програмою:

Підготовка до звільнення зі служби розпочинається ще на етапі завершення військової кар'єри, коли військовослужбовці проходять спеціалізовані курси підготовки до цивільного життя. Програма Transition Assistance Program (TAP) передбачає розвиток практичних навичок пошуку роботи, складання резюме, проходження співбесід, а також управління фінансами, що суттєво полегшує адаптаційний перехід. Освіта та професійна підготовка розглядаються як ключові напрями підтримки, де особливу роль відіграє програма GI Bill, яка фінансує навчання ветеранів у коледжах та університетах і сприяє їхній професійній перепідготовці.

Медична допомога та психологічна реабілітація реалізуються під егідою Міністерства у справах ветеранів США (VA). Програма VA Mental Health Services забезпечує лікування посттравматичного стресового розладу, проведення терапевтичних заходів і організацію груп підтримки для покращення психічного стану ветеранів та їхньої емоційної стабільності. Працевлаштування та підтримка підприємництва реалізуються через державні програми, що сприяють пошуку роботи ветеранами та надають підтримку у створенні власного бізнесу. Центри зайнятості та програми малого бізнесу пропонують навчання, менторську підтримку та гранти для тих, хто прагне реалізувати себе в підприємницькій сфері.

Житлові програми та соціальна підтримка ветеранів охоплюють заходи з надання доступу до житла через програми VA Home Loan, а також передбачають спеціальні умови для ветеранів з інвалідністю чи тих, хто втратив дім. Підтримка сімей ветеранів є важливою складовою американської моделі, де особлива увага приділяється наданню психологічної

допомоги, освітніх програм і фінансової підтримки для членів родин, що полегшує їхню адаптацію до нових реалій. Загалом, комплексна система реінтеграції ветеранів у США відзначається скоординованою взаємодією між державними структурами та багаторівневою підтримкою, що дозволяє ветеранам успішно адаптуватися до умов мирного життя та активно брати участь у суспільному розвитку.

Одним із провідних напрямів державної політики США у сфері підтримки ветеранів є реалізація програми “Veterans Health Administration” (VHA), яка стала важливою складовою системи медичного обслуговування для колишніх військовослужбовців [71]. Завдяки мережі спеціалізованих лікарень і клінік, ця програма забезпечує ветеранів широким спектром медичних послуг, охоплюючи лікування фізичних ушкоджень, психічних розладів, а також надання довготривалої реабілітаційної допомоги.

На етапі проходження військової служби військовослужбовці мають змогу користуватися програмою TRICARE, яка охоплює весь спектр медичного обслуговування, починаючи від профілактичних оглядів і діагностики до лікування травм та хронічних захворювань [71]. Дана програма включає також амбулаторне обслуговування, стаціонарне лікування, медикаментозне забезпечення, стоматологічні послуги та підтримку психічного здоров'я, що гарантує безперервність медичної допомоги як під час служби, так і після завершення військової кар'єри.

Особливої уваги в американській практиці надається психологічній підтримці ветеранів як одному з ключових елементів реінтеграційних програм. Одним із яскравих прикладів такої роботи є проєкт “Make the Connection”, який створив онлайн-спільноту для ветеранів, де вони можуть ділитися особистими історіями, отримувати емоційну підтримку та проходити індивідуальні або групові терапевтичні сесії. Метою програми є зниження почуття ізольованості серед ветеранів та допомога у подоланні стресових і психологічних наслідків війни. Паралельно в США активно розвивається система підтримки ветеранського бізнесу, започаткована ще у 1980–90-х

роках, яка набула нового розвитку в останні десятиліття. Значущим кроком стало створення Управління ветеранського бізнесу (Office of Veterans Business Development), а також розгортання мережі місцевих центрів підтримки підприємців-ветеранів. Вони забезпечують консультування, спеціалізовані навчальні курси, менторські програми та доступ до фінансових ресурсів для започаткування власної справи.

Завдяки таким комплексним ініціативам ветерани отримують можливість не лише досягати економічної самостійності через розвиток власної підприємницької діяльності, але й активно інтегруватися у соціальне життя громад. Таким чином, досвід США у сфері підтримки ветеранів демонструє переваги цілісного підходу, який враховує як особисті, так і економічні інтереси колишніх військовослужбовців, сприяючи зміцненню соціальної єдності та розвитку національної економіки.

Важливою складовою підтримки ветеранів у США стала програма “Boots to Business”, яка інтегрована в державні ініціативи з розвитку підприємництва серед колишніх військовослужбовців. Вона пропонує ветеранам навчальні курси, що охоплюють базові аспекти відкриття та ведення власної справи, забезпечуючи розвиток навичок фінансового планування, маркетингової стратегії, управління підприємством і аналізу ринку. Окрім надання фундаментальних знань, програма сприяє створенню потужної мережі підтримки, яка включає співпрацю з партнерськими організаціями, залучення досвідчених наставників та доступ до фінансових інструментів, включаючи можливість отримання грантів. Таким чином, “Boots to Business” демонструє ефективність комплексного підходу до підтримки ветеранських бізнес-ініціатив, сприяючи економічній самостійності та розвитку підприємницької активності серед ветеранів.

У сфері працевлаштування громадян, зокрема ветеранів війни, особливу роль виконує Департамент праці США (The Department of Labor), який займається реалізацією федерального трудового законодавства, спрямованого на забезпечення справедливих, безпечних і гідних умов праці [71]. Серед його

пріоритетів – регулювання мінімальної заробітної плати, захист від дискримінації на ринку праці, виплата компенсацій за понаднормову працю та підтримка безробітних через систему соціального страхування. Важливим інструментом практичної реалізації державної політики у сфері працевлаштування ветеранів є діяльність Служби працевлаштування та навчання ветеранів (VETS), яка функціонує під егідою Департаменту праці. Основною метою VETS є допомога ветеранам у підготовці до кар'єри в цивільному секторі шляхом надання необхідних ресурсів, консультацій і захисту трудових прав.

Однією з ключових ініціатив VETS стала Програма державних грантів “Робочі місця для ветеранів” (Jobs for Veterans State Grants Program), яка спрямована на підтримку місцевих органів влади у створенні спеціалізованих робочих місць для ветеранів. Завдяки такій підтримці ветерани мають змогу знизити конкуренцію на ринку праці та забезпечити собі стабільний професійний розвиток. На додаток до фінансових грантів, VETS надає широкий спектр освітніх послуг, що включає індивідуальне консультування, підготовку до працевлаштування та допомогу у заповненні необхідних документів. Вказане сприяє зручному та поступовому переходу ветеранів до цивільного життя.

Важливу функцію виконує також Консультативний комітет з питань працевлаштування, навчання та взаємодії ветеранів з роботодавцями, який діє при Департаменті праці США [71]. Завдання комітету полягає у моніторингу актуальних потреб ветеранів у сфері працевлаштування та навчання, аналізі ефективності реалізованих програм і наданні рекомендацій щодо їх вдосконалення відповідно до реалій ринку праці.

Серед важливих інструментів підтримки ветеранів у США особливе місце посідає цифровізована платформа “Veteran Reintegration” [67], що значно полегшує доступ до послуг для ветеранів війни та їхніх сімей. Для цього Міністерство у справах ветеранів розробило 38 спеціалізованих мобільних додатків, які охоплюють різні напрями підтримки, включно з

можливістю отримання онлайн-консультацій за обраними тематичними напрямками [67]. Крім цього, Міністерство у справах ветеранів США інтегрувало на своєму офіційному вебресурсі окремий розділ під назвою “Veteran’s Welcome Kit”, де розміщені шаблони документів та детальні інструкції для кожного етапу життя ветерана: від навчання дітей у школі до виходу на пенсію, придбання житла чи планування медичного обслуговування [67].

Розглядаючи канадський досвід, варто відзначити, що державна політика у сфері соціальної підтримки ветеранів у Канаді також характеризується інтегрованим підходом до вирішення завдань психологічної адаптації військовослужбовців після повернення до мирного життя. Програма “Veteran Reintegration” у Канаді спрямована на комплексне задоволення освітніх, соціальних і медичних потреб ветеранів.

Серед значущих ініціатив варто виокремити програму “Canada’s Veterans Transition Network” [52], яка надає ветеранам можливість участі в індивідуальних консультаціях та групових сесіях, спрямованих на покращення самосвідомості та підтримання психоемоційного здоров’я [52]. Індивідуальні консультації в межах цієї програми орієнтовані на надання адресної допомоги ветеранам, враховуючи їхні персональні обставини й потреби, що створює умови для конфіденційного обговорення особистих проблем і сприяє формуванню навичок саморегуляції за допомогою кваліфікованих психологів та соціальних працівників.

Групові сесії, своєю чергою, націлені на формування середовища підтримки, де ветерани можуть взаємодіяти з іншими учасниками бойових дій, обмінюватися досвідом, розвивати стратегії стресостійкості й зміцнювати соціальні зв’язки, що сприяє подоланню ізоляції та покращенню адаптаційних процесів. Комплексність програм, спрямованих на підтримку психологічного здоров’я та соціальної активності ветеранів у Канаді, значно посилюється завдяки використанню практичних методик боротьби зі стресом і

посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), зокрема через групову терапію в межах “Canada’s Veterans Transition Network” (VTN).

В цілому, реалізація програми VTN демонструє ефективність поєднання психологічної допомоги з розширенням соціальної інтеграції ветеранів, сприяючи їхній особистісній стабілізації та поверненню до активного громадського життя. Програма підкреслює необхідність інклюзивного та професійного підходу для досягнення сталих результатів адаптації.

Важливе місце у системі підтримки ветеранів Канади займає також програма “Veterans Affairs Canada” [51], яка забезпечує ветеранів медичною допомогою, виплатами компенсацій, пенсіями та фінансовою підтримкою у випадках травм або захворювань, пов’язаних із проходженням військової служби [51]. Програма “Veterans Affairs Canada” забезпечує багаторівневу підтримку ветеранів війни, орієнтовану на індивідуальні запити кожного, хто повертається до цивільного життя. Основною особливістю цієї системи є її цілісний характер, що передбачає охоплення таких напрямів, як медичне обслуговування, фінансова допомога, реабілітація, професійна перепідготовка, психологічна підтримка та допомога родинам. Саме такий комплексний підхід демонструє ефективність моделі реінтеграції, орієнтованої на створення стабільних умов для ветеранів і членів їхніх родин.

Одним із важливих елементів канадської стратегії підтримки є ініціатива “The Canadian Armed Forces Transition Group”, що була започаткована у співпраці Міністерства оборони та Міністерства у справах ветеранів [53]. Дана програма спрямована на всебічне супроводження військовослужбовців під час переходу з армійської служби до цивільного життя, забезпечуючи їхні потреби в реабілітації, перекваліфікації та соціальній інтеграції. Окреме місце серед програм посідає CFTG (Career Transition for Veterans Program), яка пропонує ветеранам розширений спектр послуг, спрямованих на стабілізацію життєвих обставин, підтримку кар’єрного розвитку й адаптацію до нових умов життя. Завдяки такій політиці забезпечується професійне зростання ветеранів,

мінімізується стрес від переходу до мирного життя, а також покращується якість життя як самих ветеранів, так і їхніх родин.

Програма CFTG, що орієнтується на індивідуальні потреби та комплексність надання послуг, є прикладом ефективної моделі державної підтримки, спрямованої на створення рівних можливостей для ветеранів в умовах ринкової економіки та громадянського суспільства. Аналізуючи практики соціальної підтримки ветеранів у Канаді, можна дійти висновку, що їхня успішність обумовлюється системним підходом, високим рівнем державної участі та постійною увагою до потреб кожного ветерана. Ветеранські програми Канади демонструють приклад моделі, в якій поєднуються державні ініціативи, громадський сектор і самі ветерани. Канадські підходи до соціальної підтримки вигідно вирізняються серед інших країн завдяки поєднанню заходів соціальної допомоги з акцентом на розвиток економічної самостійності ветеранів. Вказане проявляється через активне залучення ветеранів до процесу прийняття рішень, діалогічну взаємодію держави, громад і ветеранської спільноти, а також гнучкість і адаптивність програм до змінних умов.

У підсумку, варто сказати, що модель соціальної підтримки ветеранів у Канаді може слугувати зразком ефективної державної політики, яка шляхом індивідуалізованого підходу, комплексної координації і залучення всіх рівнів підтримки сприяє повноцінній інтеграції ветеранів у мирне життя. Її досвід є надзвичайно корисним для врахування при розробці та вдосконаленні подібних систем в інших країнах.

Висновки до другого розділу

1. Досліджено особливості національної законодавчої бази у сфері соціальної підтримки ветеранів війни. Дослідження показало, що чинна нормативно-правова основа, сформована протягом останніх десятиліть, вимагає суттєвого удосконалення відповідно до сучасних викликів і потреб

ветеранів. Виявлено, що система надання соціальних послуг і гарантій потребує модернізації, спрощення процедур доступу, підвищення ефективності механізмів інформування та активного впровадження кращих міжнародних практик з метою забезпечення реальної підтримки і повноцінної інтеграції ветеранів у цивільне життя.

2. Розглянуто практики реалізації державної політики щодо соціальної підтримки ветеранів війни у США та Канаді. Встановлено, що обидві країни застосовують комплексний підхід до реінтеграції ветеранів, поєднуючи медичну реабілітацію, психологічну допомогу, професійну перепідготовку та підтримку у сфері працевлаштування, а також активно впроваджуючи цифрові сервіси й програми підтримки сімей, що забезпечує ефективну адаптацію ветеранів до цивільного життя та зміцнює їхню соціальну і економічну стабільність.

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

3.1. Оцінка сучасних викликів у реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні

В умовах триваючої повномасштабної війни соціальна підтримка ветеранів в Україні набула стратегічного значення як елемент забезпечення соціальної стійкості держави та суспільства. Проте аналіз сучасного стану цієї сфери свідчить про наявність низки суттєвих викликів, які ускладнюють ефективну реалізацію державної політики. Одним із ключових викликів є зростання кількості осіб, які набувають статусу ветерана війни, що створює надмірне навантаження на існуючу систему соціального захисту і потребує оперативного перегляду підходів до планування ресурсів, механізмів надання допомоги та організації послуг.

Однією з найбільш актуальних проблем у сфері соціальної підтримки ветеранів війни в Україні є фрагментарність нормативно-правового регулювання. Наявна законодавча база, яка формувалася в умовах попередніх військових конфліктів та внутрішніх змін, сьогодні не в повній мірі відповідає новим викликам. Зокрема, низка нормативно-правових актів містить суперечності, дублює окремі положення або недостатньо чітко окреслює механізми реалізації прав ветеранів. Вказане створює правову невизначеність і ускладнює процес отримання послуг тими, хто має на них законне право.

Слід зазначити, що чинна система законодавчого забезпечення лише частково враховує потреби ветеранів, які виникли внаслідок повномасштабної війни. Ветерани стикаються не тільки з класичними питаннями соціального захисту, а й із проблемами реінтеграції у цивільне життя, відновленням психічного здоров'я, працевлаштуванням у нових економічних умовах, а також підтримкою членів родин загиблих захисників. Проте діючі програми

здебільшого орієнтовані на стандартизовані пільги, не охоплюючи весь спектр сучасних запитів і життєвих обставин ветеранів.

Важливо підкреслити, що недостатня координація між різними державними органами лише поглиблює існуючі проблеми. Міністерства та відомства часто діють без належного узгодження своїх повноважень, що призводить до дублювання функцій, надмірної паперової тяганини та затягування термінів надання послуг. Таке роз'єднання інституційних зусиль не лише ускладнює процедури для ветеранів, а й формує відчуття розгубленості перед системою, яка замість підтримки нерідко створює додаткові бар'єри. У свою чергу, зростання рівня бюрократизації негативно позначається на довірі ветеранів до державних інституцій. Відсутність ефективної системи обслуговування та тривале очікування реалізації законних прав формують у ветеранів відчуття недооцінки їхнього внеску у захист держави [27]. Окреслене призводить до зниження рівня мотивації до активної громадської участі та поглиблює соціальне відчуження, що є серйозним викликом для побудови стійкого і згуртованого суспільства.

Особливо загостреною на сьогодні залишається проблема доступності та якості медичних і реабілітаційних послуг, орієнтованих на потреби ветеранів війни. Бойовий досвід, фізичні та психологічні травми, отримані в умовах активних бойових дій, вимагають спеціалізованого підходу до лікування та відновлення. Проте наявні державні програми, спрямовані на медичну та реабілітаційну допомогу, в багатьох випадках не забезпечують повного спектру необхідних послуг, залишаючи без належної підтримки значну частину осіб, що повернулися з війни.

Одним із найбільших викликів є недостатня увага до проблем посттравматичного стресового розладу та складних психологічних станів, які потребують довготривалого і висококваліфікованого супроводу. Чинні програми часто не передбачають інтегрованих підходів до психологічної реабілітації, які поєднували б медичне лікування із соціальною адаптацією. Багато ветеранів стикаються з ситуаціями, коли отримати фахову допомогу

стає надзвичайно складно через черги, нестачу спеціалістів або відсутність профільних закладів у регіонах [19].

Не менш гострою є проблема матеріально-технічного забезпечення медичних установ, які надають допомогу ветеранам. Значна частина реабілітаційних центрів працює із застарілим обладнанням і не має достатнього фінансування для модернізації своєї інфраструктури. Брак сучасного діагностичного і реабілітаційного обладнання знижує якість надання послуг, уповільнює процеси відновлення фізичного здоров'я та погіршує загальні результати лікування. Крім того, критичною залишається проблема кадрового забезпечення: дефіцит спеціалізованих медичних працівників, психологів та реабілітологів обмежує можливості надання комплексної допомоги ветеранам. Відсутність належних умов для підвищення кваліфікації фахівців у сфері військової медицини та психореабілітації ще більше загострює ситуацію. У підсумку ветерани часто залишаються сам на сам зі своїми проблемами, що істотно ускладнює їхнє повернення до активного суспільного життя та підриває довіру до державної системи підтримки.

Ще одним із ключових викликів у сфері соціальної підтримки ветеранів є проблема їхнього працевлаштування, яка потребує комплексного і системного розв'язання на державному рівні. Після завершення служби значна кількість ветеранів стикається з серйозними труднощами у пошуку роботи, що обумовлено низкою об'єктивних чинників: відсутністю відповідної цивільної освіти, браком актуальних професійних навичок, невідповідністю досвіду військової служби потребам ринку праці. Особливу складність створюють також психологічні бар'єри, пов'язані з адаптацією до нового соціального середовища, стресами, а інколи й посттравматичними наслідками. Відсутність ефективних механізмів психологічної підтримки у сфері працевлаштування обмежує можливості ветеранів не лише знайти роботу, але й успішно утримуватися на ній у тривалій перспективі. Частина роботодавців, через

нестачу обізнаності, демонструє упереджене ставлення до ветеранів, що додатково ускладнює їхню інтеграцію в економічне життя.

На жаль, чинні програми професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів в Україні наразі мають обмежений масштаб і не завжди забезпечують відповідність реальним вимогам ринку праці. Переважна більшість проєктів, що пропонуються, не гарантують ветеранам стабільного довгострокового працевлаштування, оскільки часто не передбачають комплексного супроводу — від навчання до фактичного сприяння працевлаштуванню [43]. Водночас існуючі ініціативи із підтримки самозайнятості ветеранів також не досягають належного рівня ефективності через обмежені фінансові ресурси, недостатню систему наставництва та брак інформаційної підтримки. У результаті значна частина ветеранів втрачає мотивацію до активної професійної діяльності, що ускладнює їхню економічну самостійність і поглиблює соціальну ізоляцію. Створення сталих програм професійної інтеграції та підтримки підприємництва є необхідною умовою для забезпечення реальної економічної адаптації ветеранів війни.

Не менш гострою залишається проблема належної комунікації між державними органами та ветеранами війни, яка безпосередньо впливає на ефективність реалізації програм соціальної підтримки. Відсутність чітких, доступних та зручних механізмів інформування призводить до того, що значна частина ветеранів залишається недостатньо обізнаною про свої права, наявні сервіси та процедури отримання допомоги. Брак системної інформаційної роботи значно ускладнює процес реінтеграції та посилює бар'єри на шляху до повноцінного використання гарантій, передбачених законодавством.

Складність процедур оформлення пільг, надмірна бюрократизація, розпорошеність інформації серед різних відомств створюють додаткові труднощі для ветеранів, особливо для тих, хто має фізичні обмеження або перебуває у психологічно вразливому стані. Часто сам процес отримання допомоги стає настільки виснажливим і непрозорим, що демотивує ветеранів шукати підтримку, навіть якщо вони мають на неї законне право [14].

Неефективність консультаційних послуг також значною мірою ускладнює навігацію в системі соціального захисту. Варто підкреслити, що недостатня якість комунікації створює у ветеранів відчуття покинутості та байдужості з боку держави, що може призводити до формування глибокого розчарування та ворожості до державних інституцій. Ігнорування проблем комунікації формує ризики зростання соціальної напруги серед ветеранської спільноти, підвищуючи рівень недовіри до державних органів та сприяючи поширенню деструктивних настроїв у суспільстві.

Тому поліпшення комунікаційних механізмів має стати пріоритетним завданням для держави. Важливим є не лише спрощення процедур доступу до послуг, але й розробка спеціалізованих інформаційних кампаній, відкритих онлайн-платформ, консультаційних центрів та системи наставництва, яка дозволила б ветеранам не почуватися самотніми у процесі реалізації своїх прав і сприяла б їхній успішній інтеграції у громадське життя. Для кращої візуалізації основних проблем, що постають перед системою соціальної підтримки ветеранів війни в Україні на сучасному етапі, слід розглянути табл. 3.1., яка відображає ключові виклики у цій сфері:

Таблиця 3.1.

Ключові сучасні виклики у реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні

№	Ключовий виклик	Зміст проблеми
1	Фрагментарність законодавчої бази.	Наявність великої кількості нормативних актів, які регулюють соціальну підтримку ветеранів, але часто дублюють або суперечать один одному, що ускладнює їх практичне застосування.
2	Низька ефективність реалізації пільг та програм.	Часті випадки, коли ветерани не можуть повною мірою скористатися передбаченими законодавством пільгами через бюрократичні перепони, складні процедури оформлення та недостатню інформованість.
3	Обмеженість ресурсного забезпечення.	Нестача бюджетних коштів та недостатнє фінансування програм підтримки ветеранів, що призводить до затримок у наданні допомоги або обмеження її обсягів.
4	Недостатня увага до психологічної реабілітації.	Існуючі програми психологічної підтримки не охоплюють усіх ветеранів, є обмежено доступними у регіонах і не завжди відповідають сучасним стандартам психологічної допомоги.
5	Проблеми із працевлаштуванням	Брак ефективних механізмів для перепідготовки ветеранів, низька мотивація роботодавців працевлаштовувати

	та професійною адаптацією.	ветеранів та відсутність системної підтримки ветеранського підприємництва.
6	Низький рівень цифровізації послуг.	Відсутність єдиної цифрової платформи для доступу до всіх послуг для ветеранів, що призводить до складнощів у навігації між різними структурами та отриманні інформації.
7	Обмежене залучення громадських та благодійних організацій.	Недостатнє інтегрування потенціалу громадянського суспільства до системи надання соціальної підтримки ветеранам, відсутність дієвих механізмів співпраці між державою та громадським сектором.
8	Нерівномірний доступ до послуг у регіонах.	Значні відмінності у якості та доступності соціальних послуг для ветеранів між різними областями України, що створює соціальну нерівність.

Таким чином, сучасні виклики у сфері реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів в Україні мають комплексний характер і потребують багаторівневої відповіді. Важливим є не лише оперативне усунення існуючих недоліків, але й стратегічне переосмислення підходів до підтримки ветеранів через створення гнучкої, орієнтованої на потреби людини системи, здатної адаптуватися до нових реалій та забезпечувати ветеранам повноцінне включення у життя українського суспільства.

3.2. Розробка пріоритетних напрямів вдосконалення політики підтримки ветеранів війни

Розробка пріоритетних напрямів вдосконалення політики підтримки ветеранів війни є ключовою передумовою підвищення ефективності процесів їхньої реінтеграції та відновлення соціальної згуртованості в умовах післявоєнної трансформації держави. Актуальність цього завдання обумовлена зростанням чисельності ветеранів війни внаслідок тривалого збройного конфлікту та нагальною потребою у створенні комплексної, адаптивної та орієнтованої на потреби політики підтримки. Без стратегічно продуманої політики реінтеграція ветеранів не лише гальмуватиме їхнє повернення до активного цивільного життя, але й впливатиме на загальну стабільність суспільства та процеси національного відновлення.

Одним із базових завдань є перегляд та системне оновлення нормативно-правового регулювання у сфері соціальної підтримки ветеранів війни. Чинна законодавча база, сформована здебільшого у мирний період та у відповідь на інші типи військових конфліктів, виявила свою обмеженість перед новими реаліями повномасштабної війни. Законодавчі акти часто містять суперечності, дублювання норм або залишають прогалини у питаннях доступу до ключових послуг, особливо у сферах психологічної реабілітації, соціальної адаптації, працевлаштування та підтримки сімей загиблих захисників.

Нормативне оновлення має передбачати не лише ліквідацію фрагментарності регулювання, а й побудову єдиної системи механізмів, що забезпечуватиме рівний доступ ветеранів до пільг, послуг та реабілітаційних програм незалежно від місця проживання, статусу інвалідності чи попереднього військового досвіду. Зокрема, необхідно закріпити на рівні законодавства єдині стандарти надання соціальних послуг ветеранам, а також створити прозорі та недискримінаційні умови отримання допомоги, спрощуючи бюрократичні процедури.

Оновлення правових засад має бути орієнтоване на інтеграцію комплексної підтримки ментального здоров'я, професійної адаптації та забезпечення сімейного добробуту ветеранів як системних пріоритетів державної політики. Психологічна підтримка, програми перекваліфікації, сприяння підприємницькій діяльності, доступне житло та підтримка родин загиблих повинні розглядатися не як розрізнені ініціативи, а як складові єдиної інтегрованої системи реінтеграції [27]. Лише за умов цілісного і науково обґрунтованого підходу Україна зможе забезпечити ветеранам війни належні умови для повноцінного життя, що стане основою для стабільного розвитку суспільства.

Наступним ключовим напрямом вдосконалення державної політики має стати модернізація системи медичної та реабілітаційної допомоги для ветеранів війни. Сучасний стан медичних послуг не відповідає тим складним викликам, які виникають у процесі реінтеграції осіб із бойовим досвідом,

особливо з огляду на масовий характер психологічних та фізичних травм, отриманих під час війни. Формування всеохопної системи реабілітаційної допомоги повинно стати одним із пріоритетів, що дозволить забезпечити ветеранів не лише базовим лікуванням, а й цілісною підтримкою у процесі повернення до повноцінного життя.

Особливу увагу необхідно приділити створенню розгалуженої мережі спеціалізованих закладів, здатних надавати повний спектр медичних та реабілітаційних послуг. Такі установи мають бути оснащені сучасним обладнанням для діагностики, лікування і реабілітації фізичних ушкоджень та психологічних розладів, включно з посттравматичним стресовим розладом, депресією, тривожними станами. При цьому важливо забезпечити наявність мобільних реабілітаційних бригад та мультидисциплінарних команд фахівців, які зможуть надавати послуги в різних регіонах країни.

Окремим напрямом має стати підготовка висококваліфікованих спеціалістів із реабілітації ветеранів війни, які володітимуть сучасними підходами до лікування фізичних та психічних травм. Програми підготовки таких фахівців повинні бути інтегровані у систему вищої освіти та постійного професійного розвитку, щоб гарантувати сталу якість надання медичних послуг. Крім того, слід активно залучати міжнародний досвід і запроваджувати партнерські програми з провідними клініками світу для обміну знаннями та практиками. Інтеграція медичних послуг із програмами соціальної підтримки дозволить створити ефективну модель комплексного супроводу ветеранів війни, де процес відновлення фізичного здоров'я поєднуватиметься із забезпеченням соціальної адаптації та працевлаштування [59]. Такий підхід сприятиме зниженню рівня інвалідизації серед ветеранів, підвищенню їхньої економічної самостійності та соціальної активності, що, своєю чергою, позитивно позначиться на загальній стабільності і сталому розвитку українського суспільства.

Одним із ключових завдань у розробці пріоритетних напрямів політики підтримки ветеранів війни має стати суттєве посилення програм професійної

перепідготовки, працевлаштування та підтримки ветеранського підприємництва. Успішна реінтеграція ветеранів неможлива без належної економічної основи, а тому створення умов для їхньої зайнятості повинно бути не допоміжним, а системоутворюючим елементом політики у сфері соціальної підтримки. Особливої ваги набуває впровадження довгострокових програм перепрофілювання відповідно до потреб сучасного ринку праці, орієнтованих на забезпечення конкурентоспроможності ветеранів у цивільному секторі.

У цьому контексті державна політика має стимулювати розробку і впровадження спеціалізованих освітніх курсів та програм професійної підготовки, що передбачають набуття сучасних навичок у сферах, де існує високий попит на робочу силу. Важливою є інтеграція в ці програми елементів психологічної підтримки, коучингу та наставництва, що допоможе ветеранам подолати бар'єри адаптації до нових умов праці. Співпраця з роботодавцями, організація стажувань та залучення ветеранів до інноваційних проєктів можуть значно підвищити ефективність таких заходів.

Важливим напрямом має стати формування системи грантів та пільгового кредитування для підтримки ветеранського підприємництва. Створення власної справи відкриває для ветеранів шлях до економічної самореалізації, дозволяючи не тільки забезпечувати себе і свої родини, а й робити внесок у розвиток місцевих громад. У цьому аспекті держава повинна виступати гарантом доступу до фінансових ресурсів, надавати консультаційний супровід і сприяти залученню міжнародної технічної допомоги для розвитку малого та середнього бізнесу серед ветеранів.

Професійна самореалізація та економічна незалежність ветеранів мають розглядатися не лише як засіб особистої інтеграції в суспільство, а й як потужний стратегічний ресурс для економічного розвитку країни. Ветерани, які здобули під час служби унікальні організаційні, лідерські та кризові навички, можуть стати рушійною силою для інноваційних змін у багатьох секторах економіки [24]. Тому інвестування у професійний розвиток ветеранів

є внеском не тільки у їхню долю, а й у зміцнення економічної стійкості України в післявоєнний період.

Необхідною умовою вдосконалення політики підтримки ветеранів війни є розбудова ефективної інформаційної системи, яка забезпечуватиме оперативний і зрозумілий доступ до всіх необхідних відомостей про права, послуги та можливості. Важливо не лише формально створювати реєстри чи ресурси, а й адаптувати їх до потреб реальних користувачів — ветеранів різного віку, рівня цифрової компетентності та життєвого досвіду. Сучасна інформаційна інфраструктура має стати інструментом для усунення бар'єрів, що нині заважають ветеранам реалізовувати свої права та ефективно взаємодіяти з державними структурами.

Пріоритетним напрямом у цьому процесі є активний розвиток цифрових платформ, зокрема порталів, мобільних додатків та персональних кабінетів ветеранів. Такі платформи мають не лише акумулювати інформацію про соціальні послуги, пільги, реабілітаційні програми, працевлаштування чи медичне обслуговування, але й надавати можливість подачі заяв, запису на прийом та моніторингу статусу звернень у зручному форматі. Автоматизація процесів зменшить рівень бюрократії, прискорить надання послуг і сприятиме більшій прозорості взаємодії між ветеранами та органами влади.

Важливо також розширити мережу консультаційних служб, запровадити систематичну роботу гарячих ліній та мобільних консультаційних пунктів, які зможуть надавати підтримку у форматі живого спілкування. Активна інформаційна кампанія через телебачення, інтернет, соціальні мережі та через партнерство з громадськими організаціями дозволить охопити максимальну кількість ветеранів і зробити підтримку видимою та доступною для кожного, хто її потребує. Особливу увагу варто приділити популяризації можливостей серед ветеранів, які мешкають у сільській місцевості або віддалених регіонах.

Створення відкритого, доброзичливого та доступного комунікаційного середовища є запорукою не лише підвищення рівня поінформованості серед ветеранів, але й ефективного зниження ризиків їхньої соціальної ізоляції.

Зрозуміла і постійно оновлювана інформаційна підтримка сприятиме формуванню довіри ветеранів до держави, їхній активній участі у соціальному житті та зміцненню загальної суспільної згуртованості в умовах післявоєнної відбудови.

Окремої уваги у контексті вдосконалення державної політики потребує розробка спеціалізованих програм підтримки сімей загиблих захисників та поранених ветеранів. Саме сім'ї є тими осередками, які несуть емоційний, психологічний і часто матеріальний тягар війни разом із самими військовими. Тому підтримка членів родин має розглядатися не як додатковий елемент соціальної політики, а як її невід'ємна складова, що вимагає системного підходу і розширення наявних механізмів допомоги [11]. Одним із першочергових напрямів має стати розширення спектра психологічної допомоги для родичів ветеранів, особливо для дружин, чоловіків, дітей та батьків загиблих чи поранених. Програми психологічної підтримки повинні передбачати як індивідуальні консультації, так і групові заходи з метою створення підтримуючого середовища, що допоможе сім'ям проходити процес адаптації до нових життєвих умов. Особливий акцент має бути зроблений на подоланні емоційної травми втрати, формуванні навичок стресостійкості та підтримці психічного благополуччя.

Не менш важливим є запровадження програм сприяння працевлаштуванню для родичів ветеранів та загиблих захисників. Створення пільгових умов для навчання, професійної перепідготовки, доступу до грантових і кредитних програм для започаткування власної справи має стати реальною підтримкою для тих родин, які втратили годувальника або значну частину сімейного доходу. Залучення приватного сектору до реалізації таких програм дозволить значно розширити можливості для стабільного економічного становища цих сімей.

Таким чином, удосконалення державної політики підтримки ветеранів війни повинно базуватися на комплексному та інтегрованому підході, який охоплює не лише самих ветеранів, але й членів їхніх родин. Врахування

індивідуальних потреб кожного, гнучке реагування на новітні виклики та орієнтація на пріоритети післявоєнного розвитку суспільства мають стати основою для формування нової моделі соціальної підтримки, що відповідатиме сучасним реаліям і забезпечуватиме стабільність і стійкість українського суспільства.

Висновки до третього розділу

1. Оцінено сучасні виклики у реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні, що виявилися у неузгодженості нормативно-правових актів, недостатньому рівні медичної та реабілітаційної допомоги, проблемах із працевлаштуванням ветеранів та слабкій інформаційній взаємодії між державними органами й цільовою аудиторією, що в сукупності вимагає системного перегляду підходів до підтримки та реінтеграції ветеранів у суспільство.

2. Визначені пріоритетні напрями вдосконалення політики підтримки ветеранів війни, серед яких ключовими є оновлення нормативно-правового забезпечення, зміцнення системи медичної та реабілітаційної допомоги, розвиток можливостей професійної адаптації, вдосконалення інформаційної підтримки та посилення заходів для допомоги родинам загиблих і поранених захисників, що разом створює передумови для підвищення ефективності реінтеграції ветеранів у цивільне життя та зміцнення соціальної єдності країни.

ВИСНОВКИ

Визначено теоретичні підходи до розбудови держави соціального добробуту в контексті забезпечення соціальної справедливості. Виявлено, що основою ефективної моделі соціальної держави є поєднання принципів рівних можливостей, солідарності, соціальної справедливості та політичної відповідальності, що забезпечує умови для реалізації базових прав громадян і сприяє їхньому всебічному розвитку. Розкрито, що соціальна держава не обмежується гарантуванням мінімального рівня життя, а передбачає активну державну політику щодо зменшення нерівностей, інтеграції вразливих груп і створення умов для самореалізації особистості. На прикладі України встановлено, що конституційне закріплення і реалізація політики соціального захисту базуються на загальновизнаних міжнародних засадах держави соціального добробуту, орієнтованої на досягнення стійкості, гармонії та загального суспільного розвитку.

Вивчено основи концептуального розуміння реінтеграції ветеранів війни як елементу системи соціальної підтримки. Встановлено, що реінтеграція є багатограним процесом, який охоплює психологічні, соціальні та економічні аспекти адаптації ветеранів до мирного життя, вимагаючи комплексного і системного підходу до розв'язання наявних проблем. Успішна реінтеграція сприяє зміцненню особистого добробуту ветеранів, їхній соціальній активності та економічній самостійності, водночас позитивно впливаючи на розвиток громад і підвищуючи рівень національної безпеки. Визначено, що ефективна підтримка ветеранів повинна включати не лише надання базових соціальних гарантій, а й створення можливостей для професійної самореалізації, освітнього розвитку та психологічної стабілізації, що є запорукою формування стійкого й згуртованого суспільства.

Досліджено особливості національної законодавчої бази у сфері соціальної підтримки ветеранів війни. Дослідження показало, що, попри наявність базових нормативно-правових актів, чинна система підтримки не

повною мірою відповідає сучасним потребам ветеранів, особливо з огляду на нові виклики, зумовлені повномасштабною війною. Виявлено, що існуючі механізми надання пільг і послуг потребують суттєвого оновлення, спрощення процедур, підвищення інформованості цільової аудиторії та інтеграції міжнародного досвіду для формування більш ефективної та орієнтованої на реальні потреби системи соціальної підтримки ветеранів в Україні.

Розглянуто практики реалізації державної політики щодо соціальної підтримки ветеранів війни у США та Канаді. З'ясовано, що в обох країнах запроваджено комплексні багаторівневі системи допомоги, які охоплюють медичну, психологічну, освітню, економічну підтримку та сприяння соціальній інтеграції ветеранів, при цьому особлива увага приділяється індивідуалізації послуг, активному залученню самих ветеранів до процесу прийняття рішень і розвитку інклюзивних моделей реінтеграції, що сприяє формуванню стійких механізмів повернення ветеранів до повноцінного громадянського життя.

Оцінено сучасні виклики у реалізації державної політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні, серед яких визначено фрагментарність нормативно-правового регулювання, недостатню доступність та якість медичних і реабілітаційних послуг, обмежені можливості для працевлаштування, а також низький рівень комунікації між ветеранами та державними структурами; зазначені проблеми ускладнюють повноцінну реінтеграцію ветеранів у цивільне життя та вимагають комплексного вдосконалення механізмів підтримки з урахуванням сучасних потреб ветеранської спільноти.

Розроблено пріоритетні напрями вдосконалення політики підтримки ветеранів війни, що передбачають системне оновлення нормативно-правової бази, модернізацію медичної та реабілітаційної допомоги, розвиток програм професійної перепідготовки та працевлаштування, створення ефективної інформаційної системи для ветеранів, а також розширення підтримки сімей загиблих захисників і поранених військовослужбовців, що в комплексі

сприятиме успішній реінтеграції ветеранів та забезпеченню сталого розвитку українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. Інтерв'ю РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-veteraniv-mozhe-buti-ukrayini-pislya-1697207276.html>
2. Аналітична та статистична інформація URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>
3. Багатомовний юридичний словник-довідник. І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Нефутерова та ін. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2012. 543 с.
4. Базаєва М. Витоки новітньої структури та інституціоналізації державної політики щодо ветеранів у США. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2022. # 1(33). С. 14-20. URL: <http://eapsnim.bsmu.edu.ua/article/view/263326>
5. Васьків В. Соціально-психологічна адаптація як чинник формування особистості в умовах трансформації суспільства. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки військового професіонала у глобалізованому світі*. (с. 42-45). URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/konf-21-11-11-zb-npk.pdf#page=241>
6. Воробйова Г. В., Зозуля С.С. Зарубіжні тренди соціальної політики захисту ветеранів. *Актуальні проблеми політики*. Збірник наукових праць. Випуск 68. 2021. С. 90-95.
7. Гавловський О. Д. Рівні тривожності та депресії учасників антитерористичної операції. Україна. *Здоров'я нації*. Вип. 1. 2019. С.15- 18.
8. Гудзь Т.О. Соціально-психологічна реабілітація українських ветеранів. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. *Серія: Соціально-педагогічна*. 2019. Вип. 32. С. 74-86.

9. Гуковський, О., Ковалик, Т. Повернення з війни: перший місяць. tseok.com.ua. URL: <https://tseok.com.ua/veteran/homeagain>
10. Гураль В.С. Ветеранські організації як суб'єкти соціальної політики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Соціальні та психологічні науки". 2018. № 12. С. 25–32.
11. Гусак Н.М. Роль ветеранських організацій у соціальній адаптації ветеранів війни. Вісник Львівського університету. Серія «Соціологічні студії». 2020. № 2. С. 85–92.
12. Є-Ветеран. Державні сайти України. URL: <https://eveteran.gov.ua>
13. Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
14. Захаріна, Т. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їхреінтеграції в соціум. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. No. 3. P.263-275. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/30739>
15. Кіріллова, Ю., Зновяк, В., Ткалич, М. Потреби ветеранів 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/>
16. Козігора М.А. Прояви симптомів моральної травми у військовослужбовців та цивільного населення під час війни. Науковий вісник Херсонського державного університету: наук. збірник. Серія "Психологічні науки". Херсон 2022. URL: <http://lpcdspace.org.ua/bitstream/123456789/598/1/Прояви%20симптомів%20моральної%20травми%20у%20військовослужбовців%20та%20цивільного%20населення%20під%20час%20війни.pdf>
17. Кондратенко О. О. Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей. Дис. канд. наук з держ. упр.- Київ – 2019, 280 с.
18. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

19. Коструба Н.С. Психічне здоров'я військовослужбовців. Психологічні перспективи. 2023. No. 41. URL: 2023-120-132.pdf
20. Лєсков В.О. Теоретичні основи соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. *Наука і освіта*. № 5-6. С. 56-60. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/12335>
21. Лурін І. А. Особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців-учасників бойових дій. *Проблеми військової охорони здоров'я*. 2017. No. 49 (2). С. 62-70.
22. Міністерство у справах ветеранів. Державні сайти України. URL: <https://mva.gov.ua/ua>
23. Наказ “Про утворення бюджетної установи “Український ветеранський фонд”. Міністерство у справах ветеранів. – 2021. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%D0%BDD%D0%B4.pdf>.
24. Офіційний веб-портал Парламенту України. Державні сайти України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/188691.html>
25. Постанова Кабінету Міністрів “Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя”. Верховна Рада України. – 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-п#Text>
26. Потрет ветерана російсько-української війни 2014-2022 рр. Український ветеранський фонд. К. Спіріна, В. Знов'як, Ю. Кіріллова, Р. Величко-Трифонюк, Д. Губашов, Texty.org.ua
URL: https://veteranfund.com.ua/opportunity/portret_veterana/
27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових гарантій соціального захисту ветеранів війни. Порівняльна Табл. до проекту Закону України. URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploadedfiles/порівн_до_ЗУ_пос_соц_за_x_BB.doc

28. Проєкт USAID “ГОВЕРЛА”. Соціальна згуртованість. Чому це важливо для громади. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15453>
29. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; ред. Н. А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с.
30. Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування: Представництво Міжнар. орг. з міграції в Україні, 2022. 57 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/VETERANS'REINTEGRATION%UKRANE_UKR-NEW.pdf
31. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю / за заг. ред. І. О. Іванової. Київ. 2022. 79 с.
32. Романченко В. Б. Сучасна соціально-економічна модель держави загального добробуту С. 214-240 URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/90/2282/4914-1?>
33. Романченко В.Б. Порівняльний аналіз сучасних соціально-економічних моделей держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 186–199. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7196&i=28>
34. Савчук І. Г. Словник суспільної географії. Електронне видання. URL: <https://geohub.org.ua/node/4868>
35. Сачук Ю., Федорович І., Ганущак Ю. Соціальні політики щодо ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів. *Онлайн платформа Громадянського суспільства на підтримку реформ*. 2024. URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-657>
36. Слухай С. В. Чинники суспільного добробуту: інституційний. С. В. Слухай, Т. І. Борщенко Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. *Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 25(1). С. 4-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25%281%29
37. Соціальна інтеграція ветеранів в Україні з акцентом на інклюзивність ветеранів як вразливої категорії населення і роль, яку ветеранські організації можуть відігравати у забезпеченні інклюзивності.

Підсумковий аналітичний звіт МОМ Україна 2020. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veteran_social_reintegration_ukr.pdf

38. Стан психічного здоров'я військовослужбовців. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/28/stan-psyhichnogo-zdorovyavijskovosluzhbovcziv-znachno-girshyj-nizh-sered-reshty-naselennya/>

39. Сухарев С., Васильєв Д. Гарантії соціального захисту і соціального забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Київ. 2015. 56 с.

40. Титаренко Т.М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2018. Вип. 41. С. 157-167. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713738/1/Соціально-психологічна%20реабілітація%20особистості.%20Етапи,%20технології,%20техніки.pdf>

41. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.

42. Український ветеранський фонд. “Актуальні потреби та бачення можливостей для кар’єрного і професійного зростання ветеранів”. щорічне анонімне онлайн-опитування серед ветеранів і ветеранок та діючих військовослужбовців і військовослужбовець. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/pracevlashtuvanna.pdf>

43. Український ветеранський фонд. Бюджетна установа URL: <https://veteranfund.com.ua/>

44. Український ветеранський фонд. Потреби ветеранів. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/opituvanna-6-12-02-2023/>

45. Український ветеранський фонд. Соціологічне опитування. “Образ ветеранів в українському суспільстві”. URL: https://veteranfund.com.ua/wpontent/uploads/_UA_Veterans_1000_UA_press.pdf

46. Український ветеранський фонд. Соціологічне опитування. “Портрет ветерана російсько-української війни 2014-2022 рр”. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/portret_veterana/
47. Центр громадського здоров’я МОЗ України. Допомога військовим з посттравматичним стресовим розладом. URL: <https://phc.org.ua/news/dopomoga-viyskovim-z-posttravmatichnim-stresovim-rozladom#:~:text=Встановлено%2C%20що%20від%2020%25%20до>
48. Яценко Л. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialnapolityka/problemypratsevlashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyky-dlya-derzhavy>
49. Becoming an Ex-military Man: Demobilization and Reintegration of Military Professionals in Eastern Europe. 2002.
50. Boots to Business U.S. Small Business Administration – URL: <https://www.sba.gov/sba-learning-platform/boots-business>
51. Canada's Veterans Affairs website URL: <https://www.veterans.gc.ca/en>
52. Canada's Veterans Transition Network Veterans Transition Network – URL: <https://vtncanada.org>
53. The Canadian Armed Forces Transition Group Canada Veterans Affairs URL: <https://www.canada.ca/en/department-nationaldefence/services/benefits-military/transition/scan/general-scan/caf-tg.html>
54. Currie S. L., Day A, Kelloway E. K. Bringing the troops back home: modeling the postdeployment reintegration experience. Occup. Health Psychol. 2011. P.38–47.
55. Department of Veterans Affairs. VHAhandbook1172.04: Physical medicine and rehabilitation individualized rehabilitation and community reintegration care plan. Washington, DC: Veterans Health Administration. 2010.

56. Etzioni, A. (1995). The spirit of community: Rights, responsibilities and the communitarian agenda. Crown. URL: https://www.researchgate.net/publication/270234781_The_Spirit_of_Community_Rights_Responsibilities_and_the_Communitarian_Agenda
57. Psychosocial rehabilitation and recovery center | veterans affairs Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/augustahealthcare/programs/psychosocial-rehabilitation-and-recovery-center>
58. Sergii Slukhai & Tetiana Borshchenko, 2019. "Social welfare dynamics in post-socialist countries: unveiling the secrets of success", Public Sector Economics, Institute of Public Finance, vol. 43(2), pages 167-194. URL: <http://www.pse-journal.hr/upload/files/pse/2019/2/3.pdf>
59. Sen, A. (1999). Development as freedom. Oxford University Press. URL: https://www.researchgate.net/publication/24135_Development_as_Freedom
60. Smith, J. (2018). Social reintegration of military veterans: Understanding the concept and its implications. Journal of Military Studies, 10(2), 45-63.
61. The program. Veterans Employment Program. URL: <https://www.veteranemployment.gov.au/about/program>
61. Tolliver, J. L. (2020). Veteran Reintegration. Wright State University, 2020. URL: <https://corescholar.libraries.wright.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3473&context>
62. Rawls, J. (2009). A theory of justice. Harvard University Press. URL: <https://giuseppicapograssi.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/08/rawls99.pdf>
63. National Archives and Documentation Administration (NARA). Papers of the Office of Vocational Rehabilitation (Records of the Veterans Administration, Record Group 15) URL: <https://www.archives.gov/findingaid/stat/discovery/15>
64. Veteran HUB URL: <https://veteranhub.com.ua/shlyah-veterana>
65. Veteran HUB Praktyka URL: <https://praktyka.veteranhub.com.ua/>
66. Veteran Reintegration Program US Department of Veterans Affairs – URL: <https://www.va.gov>

67. Veterans UK. <https://www.gov.uk/government/organisations/veterans-uk>
68. Service Personnel and Veterans Agency. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/service-personnel-and-veterans-agency>.
69. Veterans Affairs Canada
<http://www.veterans.gc.ca/eng/aboutus/veterans-billofrights>.
70. Veterans' Employment and Training Service US Department of Labor
URL : <https://www.dol.gov/agencies/vets/about/advisorycommittee>
71. U.S. Department of Veterans Affairs. Your VA Transition Assistance Program (TAP). www.benefits.va.gov. URL: <https://www.benefits.va.gov/transition/tap.asp>
72. U.S. Department of Veterans Affairs. Contact us. www.va.gov. URL: <https://www.va.gov/contact-us/#call-us>
73. U.S. Department of Veterans Affairs. (n.d.-a). Other VA Education Benefits. URL: <https://www.va.gov/education/other-va-education-benefits/>